

**2021 – 2022 – o`quv yilida
umumiy o`rta ta’lim
maktablarining **9-SINF**
o`quvchilar uchun **TARIX**
fanidan mustaqil shug`ullanish
uchun**

IMTIHON JAVOBLAR

Diqqat!

Eslatib o`tamiz, mazkur javoblar sizni vaqtingizni
tejashga va imtihonlarga esa ko`proq tayyorlanish
uchun yordam beradi. Imtihon javoblarini tarqatish
yoki sotish mumkin emas. Birovni mehnatini
qadrlang. Vaqtni qo`ldan boy bermang, tayyorgarlikni
hozirdan boshlang!

1-BILET

1. Qadimgi Misr va Qadimgi Xitoy sivilizatsiyalarini taq qoslang.

Misrning XIX asr oxiri — XX asr boshlaridagi tarixi Turkiya hukmronligidan ozodbo‘lish va inglizlarning mustamlakachiliksiyosatiga qarshi kurash bayrog‘i ostida o‘tgan o‘zgarishlar davribo‘ldi. Musulmon ruhoniylaridan al-Azhar madrasasida mudarris bo‘lgan Jamoliddin al-Afg‘oniy va uningshogirdlari milliy-ozodlik harakatidakatta obro‘ qozonishdi. Ular barchamusulmonlarni mustamlakachilarga, Turkiya zulmiga qarshi birlashuvga, konstitutsiyaviy tuzum o‘rnatalishigacha qirdilar. 1871-yilda Jamoliddin al-Afg‘oniy “Xizb ul-Vatan” („Vatanpartiyasi“) partiyasini tuzdi. Bupartiya chet elliklarga qarshi „Misrmisrliklarniki“ shiori ostida kurashdi. „Vatan“chilar hukmdor (Hadiv)ning huquqini cheklovchi konstitutsiya uchun kurashdilar. 1882-yil 7-fevral kuni Hadiv yangiqonunga imzo chekishga majbur bo‘ldi. Unga ko‘ra, hukumat Deputatlar palatasiga bo‘ysunadigan, parlament budjet ustidannazorat qilish huquqini oladigan, birorta qonun deputatlar palatasiruxsatisiz qabul qilinmaydigan bo‘ldi. Bularning hammasi feudal mustabid tuzumidan burjua parlament tuzumiga o‘tish yo‘lidagikatta g‘alaba edi. Chet elliklar Misr hukumatiga ultimatum yuborib, amaldagi hukumatni tarqatishini talab qildilar. Mustamlakachilarning butalabi bajarilmadi. Bunga javoban Buyuk Britaniya 1882-yilda Iskandariyani to‘plardan o‘qqa tutdi. Uning desanti shaharni egalladi. Bunga qarshi, Misr qo‘smini rahbarlaridan biri Ahmad Orabibey Qohirada oliy davlat organi — Muvaqqat kengash tuzdi. U 60 ming kishilik qo‘sini to‘pladi. Ko‘p o‘tmay inglizlar Suvayshni bosib oldilar va Qohiraga yurish boshladilar. 1882-yilsentabrda Misr qo‘sini yengildi. Polkovnik Ahmad Orabibey Seylon oroliga umrbod surgun qilindi. Shunday qilib, Misr Buyuk Britaniya mustamlakasiga aylandi.

2. Napoleon Bonapartning Yevropa tarixidagi tutgan o‘rnini haqida fikr bildiring.

Napoleon Bonapart (frans. Napoléon Bonaparte, ital. Napoleone Buonaparte; 1769-yil 15-avgust — 1821-yil 5-may) — fransuz inqilobining oxirgi bosqichlarida va Fransuz inqilobi urushlarida mashhurlikka erishgan fransuz qo‘mondoni va siyosiy yetakchisi. Napoleon i, Napoleon Bonapart (1769.15.8, Ayachcho shahri, Korsika o. — 1821.5.5, Muqaddas Yelena o.) — fransuz davlat arbobi va sarkardasi, Fransiya Respublikasining birinchi konsuli (1799—1804), Fransiya imperatori (1804—14 va 1815). 10 yoshida Fransiyaning Oten kollejiga kirgan, so‘ng o‘sha 1779 yilda Briyenn harbiy o‘quv yurtiga ko‘chirilgan. 1784 yil mazkur o‘quv yurtini muvaffaqiyatli tamomlab,

Parij harbiy maktabiga (1784—85) o'tgan. 1785 yil podporuchik unvonida armiya xizmatini boshlagan. Maxsus, umumiy ilmiy, falsafiy, siyosiy, badi-iy adabiyotni o'qib o'rgangan. Ilg'or fransuz ma'rifatparvarlari ruhida tarbiyalangan H.I 1789 yil Buyuk fransuz inqilobini iliq kutib olgan.U inqilob qo'lga kiritgan demokratik yutuqlarni bekorga chiqargan. Ammo, iqtisodiy sohada inqilob samaralarini, shu jumladan, mulkni qayta taqsimlash tadbirini himoya qilgan, sanoat va savdoning rivojlanishiga katta e'tibor bergen. 1800 yil fransuz bankiga asos solgan.

3. "Miniatyura" atamasiga izoh bering.

Miniatyura (frans. miniature; lot. minium — qizil bo'yoq) — badiiy usullari o'ta nafis bo'lgan kichik hajmli (mo'jaz) tasviriy sanat asarlari. O'rta asr qo'lyozmalarini ziynatlash uchun yaratilgan nafis mo'jaz rasmlar, shuningdek, suyak, pergament, mag'zi soxta (toshqog'oz), metall, chinni, ba'zan maishiy buyumlar (tamakidon, soat, uzuk va boshqalar)ga ishlangan kichik hajmdagi rangtasvirga ham M. atamasi qo'llanadi

2-BILET

1. Ilk o'rta asrlardagi Xorazm va Xioniyalar davlatini taqqoslang.

1153 yilda sodir bo'lgan o'g'uzlar isyonini bu sohada biroz turg'unlikka olib keldi. 1157 yilda Sulton Sanjar vafot etganlaridan so'ng to Xorazmshohlar 1197 yilda Iroq saljuqiylari davlatini tugatgunlarigacha bo'lgan davr ichida g'uriy va qoraxitoylarga qarshi olib borgan urushlari Xuroson va Xorazm shaharlarining moddiy jihatdan zarar ko'rishlariga sabab bo'ldi. Biroq, shunga qaramay, XII asrning ikkinchi yarmida ham ilm-fan va adabiyot rivojlandi. Xususan, Jaloliddin davriga qadar, ya'ni 1220 yilgachayoq Xorazmshohlar poytaxti Gurganj moddiy jihatdan nihoyatda gullab-yashnagani singari, ilm-fan va san'at markazi sifatida ham Xurosonning buyuk shaharlarini ancha ortda qoldirib ketdi.

Sulton Sanjarning poytaxti bo'lgani uchun gullab-yashnagan Marv Xorazmshohlar davrida ham o'z mavqeini saqlab qoldi. Biroq, mo'g'ul istilosini oqibatida bu shahar tanazzulga yuz tutib, orqada qoldi. Mo'g'ul istilosidan biroz oldin bu erdan chiqib ketgan Yoqt Hamaviy shaharda o'sha vaqtida o'nta kutubxona bo'lganligi to'g'risida yozgan edi. Jome masjidi kutubxonasida 12 ming jild kitob bo'lган. Shahardagi barcha kutubxonalardan foydalangani va shu tufayligina asarlarini yoza olganini e'tirof etgan. Yoqt Marvda lozim bo'lgan asar nusxalari ham ko'p bo'lganligini, asosiy e'tibori bilan dunyoning biror shahridagi kutubxona Marv bilan bellasha olmasligini qayd qilgan edi. Bu Xorazmshohlar davrida Mavning buyuk bir madaniyat markaziga aylanganligidan dalolat beradi.

V asr o'rtalarida O'rta Osiyoga Ettisuv va Sharqiy Turkistondan ko'chmanchi chorvador xion nomli qabilalarning hujumi boshlanadi.

Xioniyalar milodiy 353-yilda o'z hukmdori Grumbat boshchiligidida Sug'dga bostirib kiradilar. So'ngra ular Eronda tashkil topgan va tobora kuchayib borayotgan Sosoniylar davlati bilan to'qnashadilar. Dastlabki janglardayoq sosoniylar shohi Shopur II (309-379) xioniylardan yengiladi. So'ngra o'zaro

sulhga kelishilib, hatto ular o'rtasida ittifoqlik ipi bog'lanadi. O'rtadagi ittifoq goh buzilib, goh tiklanib turadi.

Nihoyat, IV asrning 70-yillarida o'rta Osiyoda xioniylar hukmronligi o'rnatildi. Sirdaryo bo'yalaridan to Amudaryo havzasigacha cho'zilgan keng maydonda xioniylarning kuchli davlati qaror topadi. Bu davlat 120 yildan oshiqroq hukmdorlik qiladi.

Kidariylar davlati

V asrning 20-yillarida Sharqdan Sirdaryo va Orol bo'yłari orqali Xorazm hamda Amudaryo havzasiga yana bir ko'chmanchi chorvador aholi - toxarlar kirib keladi. Toxarlar kushonlarning avlodlaridan bo'lib, Kidar ismli hukmdor ularga yo'lboshchi edi. Shuning uchun ular kidariylar nomi bilan tilga olimadi. Tez orada kidariylar Amudaryo havzasi hamda g'arbiy va janubiy Sug'd yerlarini ishg'ol etib, xioniylar davlatining janubiy qismida o'z hukmronligini o'matganlar. Balx shahri esa bu yangi davlatning poytaxtiga aylantirilgan.

Aftidan, kidariylar xioniylar bilan ittifoqchi sifatida harakat qilgan va tajovuzlarini janubga tomon kengaytirishga intilgan. V asrning 30-50-yillarida kidariylar bilan sosoniylar o'rtasida ziddiyat tobora kuchayib, ular bir-biriga dushman bo'lib qolgan. Bu ikki davlat o'rtasida 456-yilda bo'lib o'tgan navbatdagi to'qnashuvda sosoniylardan qaqshatqich zARBAGA uchragan kidariylar o'zini qayta o'nglab ololmaydi. Buning ustiga tez orada kidariylar shimoldan janubga tomon siljigan yana bir ko'chmanchi chorvador aholi - eftaliylar bilan to'qnashadilar. Natijada, kidariylar O'rta Osiyoni tark etib, janubga - Shimoliy Hindistonga chekinadilar. U yerlarda 75 yil hukmronlik qiladilar.

2. Amir Temurning dunyo tarixidagi tutgan o'rni haqida mulohaza yuriting.

Amir Temur 1336-yil 9-aprelda qadimgi kesh viloyatidagi(xozirgi shahrisabz)yakkabog' tumanida(Xo'ja ilg'or qishlog'ida) tug'uladi. Uning to'liq ismi Amir Temur ibn Amir Tarag'ay ibn Amir Barqul. Onasi Takinaxotun. Shayx Shamsiddin kulolTemurbekning piri bo'lgan.Amir temur mohir chavandoz va jangchi bo'lgan. Amir Temurning asosiy maqsadi markazlashgan davlat tuzish edi. Bu maqsadga 1370-yil 11-aprelda erishadi ungacha esa 1365-yil tarixda mshxur bo'lgan loy jangidallyosxo' jaustidan g'alaba qozonadi. Amir Temur birin ketin hududlarni qo'lga kirta boshlaydi.Jumladan sharqiy tirkiston tomon bir necha martayurish qiladi. Mug'ullarga zarba berib Farg'ona, O'tror, Yassi va Sayramni bosib oladi. Hisor Badaxshon, Qunduzni hamegallaydi, 1381-yil Hirot, Seiston, Mazondaronni egallaydi. Shundan so'ng Saraxs, Jom,qavsiya, Sabzavor shaharlarini jangsiz egallaydi. Xorazmga 5 marta yurish qilib 1382-yilda egallaydi.Amir Temur tarixda 3 yillik (1386-1388) 5 yillik (1392-1396) va 7 yillik (1399-1404) yurishlarni amalga oshiradi. Bu yurishlar davomida Eron,Ozarbayjon,Iraq, Suriya, Kavkaz kabi hududlarni egallaydi. U 1402-yil Usmoniylar imperiyasihukmdori Boyazid bilan Anqara jangida to'qnashadi va

g`alaba qozonib, Evropani Usmoniylardan asrab qolib, Yevropa haloskori nomiga sazovor bo`ladi. Amir Temur 1405-yil 18-fevralda Xitoyga bo`lgan yurishida halok bo`ladi.

3. “Oligarxiya” atamasiga izoh bering.

Oligarxiya (yun. oligarchia — ozchilik hokimiyyati) — davlat boshqaruvi shakli; unda siyosiy va iqtisodiy hukmronlik aristokratlar yoki boylarning kichik guruhi tomonidan amalga oshiriladi

3-BILET

1. Somoniylar va G‘aznaviyilar davlatini o‘zaro taqqoslang.

Arab xalifasi Horun ar-Rashid vafotidan so'ng uning o'g'illari Ma'mun va Amin o'rtasida taxt uchun bo'lgan kurashda Ma'munga yordam berganliklari uchun Somonxudotning nabiralari ayrim shahar va viloyatlarga noib qilib tayinlanadilar. Chunonchi, Nuhga Samarqand, Ahmadga Farg'ona, Yahyoga Shosh va Ustrushona, Ilyosga Hirot tegadi. Buning evaziga aka-uka Somoniylar Movarounnahrning har yilgi xirojidan juda katta mablag'ni tohiriyalar orqali xalifa xazinasiga yuborib turadilar. 9-asrda Movarounnahrning siyosiy hayotida o'zgarishlar yuz berib, yurtga avval Nuh, so'ngra Ahmad boshchilik qiladi. Har biri hukmronligi davrida o'z nomlaridan chaqa tangalar zarb ettiradilar. Ahmad vafotidan (865) keyin uning o'g'li Nasr Samarqandni markazga aylantiradi. U Movarounnahrning barcha viloyatlarini birlashtirish va uni Xurosondan ajratib olish choralarini ko'radi. 9-asrning oxirgi choragida Movarounnahrning deyarli barcha viloyatlari somoniylar tassarufiga o'tadi. Nasr butun Movarounnahrning hukmdoriga aylanadi va kumush dirham zarb etadi. Ko'p o'tmay aka-uka Nasr va Ismoil o'rtasida toj-taxt uchun kurash boshlanadi. Unda Ismoil g'olib chiqadi. Ismoil Somoni 888-yilda butun Movarounnahrni o'z qo'l ostiga birlashtirdi va mustahkam davlat tuzishga intildi. Shimoli sharqiy hududlarga yurish qiladi va 893-yilda Taroz shahrini zabit etib, dashtliklarga qaqshatqich zarba beradi. Movarounnahr aholisining mustaqillikka erishishi Arab xalifalariga yoqmas edi. Shu boisdan xalifalik safforiylar bilan somoniylarni to'qnashtirishga va ularning har ikkisini ham zaiflashtirib, bu boy viloyatlarda o'z ta'sirini qayta tiklashga qaror qiladi. Xalifa Mu'tazid safforiylar hukmdori Amr ibn Laysga Xuroson bilan birga Movarounnahr ustidan ham hukm yuritish huquqi berilgani haqida farmon chiqaradi va uni Ismoilga qarshi gjigjilaydi. Natijada 900-yilda ular o'rtasida urush boshlanib, Ismoilning g'alabasi bilan tugaydi. Butun Xuroson somoniylar qo'l ostiga o'tadi. Noilojlikda xalifa Ismoilga hukmdorlik yorlig'ini yuborishga majbur bo'ladi. Ismoil Somoni butun Movarounnahr va Xurosonni o'z qo'l ostida birlashtiradi va Buxoro shahri bu ikki davlatning poytaxtiga aylanadi.

G‘aznaviyilar — Xuroson, Shimoliy Hindiston hamda qisman Movarounnahr va Xorazmda hukmronlik qilgan turkiy sulola (962—1186). G‘aznaviyilar davlatini boshqargan. Sulolaga somoniylar lashkarboshisi Attegin asos solgan. Sulola nomi davlat poytaxti G‘azna shahridan olingan.

Somoniylar davrida mamlakatning siyosiy hayoti va harbiy qo'shinda turk g'ulomlari katta rol o'yagan. Somoni amirlari ko'plab turk g'ulomlarini

saltanatga qilgan xizmatlari evaziga siylab, ularni turli viloyatlarga noib qilib tayinlashgan. Iqtidorli lashkarboshi Alptegin G‘azna va Kobul viloyatlarini 962-yildan mustaqil boshqarishga intilgan. Alpteginning o‘limi (963)dan so‘ng o‘g‘li Ishoq va g‘ulomi Bilgategin, shuningdek, Piritegin hukmronlik qilgan davr (963—977 yillar)da G‘aznaviyalar mulki kengaymay turgan. Alpteginning kuyovi va sobiq g‘ulomi Sabuktegin hukmronligi davrida (977—997) esa G‘aznaviyalar sulolasi mustaqil siyosiy kuch sifatida Somoniylar tomonidan e’tirof etilgan. Sulola shuhratini Sabukteginning o‘g‘li Mahmud G‘aznaviy eng yuqori cho‘qqiga ko‘targan. Sulola hukmdorlari avval amir, so‘ngra sulton (Mahmud G‘aznaviyidan boshlab) va shoh (Bahromshohdan boshlab) deb atalganlar. G‘aznaviyalar hukmdorlari quyidagilardan iborat bo‘lgan: Alptegin (962-963), Ishoq (963-966), Bilgategin (966—972), Piritegin (972— 977), Sabuktegin (977—997), Ismoil (997-998), Mahmud G‘aznaviy (998-1030), Muhammad (1030), Mas‘ud G‘aznaviy (1030-41), Mavdud (1041-48), Mas‘ud II (1048), Ali Abul Hasan (1048-49), Abdur Rashid (104953). To‘g‘rul (1053), Farruxzod (1053-59), Ibrohim (1059-99), Mas‘ud III (10991114), Sherzod (1114-15), Arslon (111518), Bahromshoh (1118-52), Xusravshoh (1152—60), Xusrav Malik (1160—86).

2. Buyuk Karlning harbiy yurishlari.

Buyuk Karl (742.2.4814.28.1) -franklar qiroli (768 yildan), imperator (800- yildan), karolinglar sulolasi uning nomi bilan atalgan. Uning bosqinchilik urushlari (773—774 yillarda Italiyadagi Langobard qirolligiga, 772—804 yillarda sakslar yeri va boshqalarga qarshi) natijasida katta imperiya vujudga kelgan. B. K.ning olib borgan siyosati (cherkovga homiylik qilish, sud va harbiy islohotlar va boshqalar) G‘arbiy Yevropada yangi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishida muhim boskich bo‘lgan. B.K.ning imperiyasi uning vafotidan so‘ng bir oz vaqt o‘tgach, parchalanib ketgan.

Buyuk Karl 742 yili tug‘ilgan u sulola asoschisi Pipin Pakananing o‘g‘li bo‘lib, Franklar qirolligini 46 yil boshqargan. “Buyuk” nomi tarixchilar tomonidan 53 marotaba harbiy yurishlar qilganligi sabab berilgan. U yirik saltanat tuzadi. Karl haqida ko‘plab hikoyalari, asarlar, afsonalar, rivoyatlar va qo‘shiqlar yaratilgan. Uning ismidan “korol” ya’ni “qirol” unvoni kelib chiqqan. Buyuk Karl 773-yili german qabilasi langobardlarga qarshi jang boshlaydi, langobardlar qiroli Dezideriy mag‘lub etiladi. Karlning jiyani Roland Arab xalifaligi istilo qilgan Ispaniyaga qarshi jangda halok bo‘ladi.

3. “Kartel” atamasiga izoh bering.

Kartel (italyancha — qog‘oz, hujjat) — bir tarmoqdagi mustaqilkompaniyalar, firmalarning ishlab chiqarish va sotishning umumiyhajmlari, narxlari, sotish bozorlari, har bir ishtirokchining ulushiva boshqalar to‘g‘risidagi bitim asosida tashkil etilgan tuzilma.

4-BILET

1. G'arbiy Turk va Sharqiy Turk xoqonligini o'zaro taqqoslang.

G'arbiy Turk xoqonligi - Qora dengiz va Dondan Tyon-Shon va shimoliy-sharqiy Hindiston sharqiylariga qadar joylashgan dastlabki o'rta asr turkiy davlati (603-704).

Xoqonlikning g'arbiy mulki janubiy-sharqiy Evropaning dashtlariga etib bordi. Davlatning uzagini Ettisuv viloyati tashkill qilgan. Uni Ashina sulolasidan bo'lган kagonlar boshqargan. Xazar xoqonligi undan ajralib chiqdi.

Xoqonlik o'zining qudratining eng yuqori cho'qqisiga Sheguy xoqon (610-618 yillarda) va uning ukasi Tun-yobg'u-xoqon (618-630 yillarda) davrida erishgan. Toxariston va Afg'onistonga yangi yurishlar davlat chegaralarini Hindistonning shimoli-g'arbiy qismigacha kengaytirdi. Tun-yobg'u xoqon ma'muriy islohotni amalga oshirdi va o'lpon yig'ishni nazorat qilish va nazorat qilish uchun mintaqadagi o'z vakillari - tudunlarni tayinladi. Tun yobg'u xoqon va Sheguy xoqon (610-618) davrida Xoqonlik Oltoyda, Tarim daryosi havzasida va Amudaryo bo'yida chegaralarni tikladi. Suyab va Ming-Buloq G'arbiy Turk xoqonlarining qarorgohiga aylandi. Vizantiya imperatori Tun-yobg'u bilan ittifoqda xoqonn 626 yilda Sosoniylarga qarshi urush boshladi. 626 yilda turkiy qo'shinlar Tiflisni egallab oldilar. Biroq, Vizantiya va Eron o'rtasida tinchlik shartnomasining tuzilishi Tun-yobg'u xoqonni harbiy harakatlarni to'xtatishga majbur qildi. 630 yilda Ton-Yobg'u xoqon amakisi Sibir Xon tomonidan uyushtirilgan fitna natijasida o'ldirildi. Tez orada u ham o'ldirildi. 630 yilda boshlangan taxt uchun kurash uzoq davom etgan urushga aylandi.

580-yillarga kelib xoqonlikda ichki nizolar, taxt talashuvlar avj oladi. Bu ishga Xitoyning Suy sulolasi ham aralashadi. Shundan so'ng xoqonlik bir muddat Oltoy tog'larining sharqidan to Uzoq Sharqqacha bo'lган hududni, ya'ni Jan. Sibir, Urxon havzalari (Mo'g'uliston), Shim. Xitoy hududlarini o'z ichiga oluvchi Sharqiy Turk xoqonligi va Oltoy toqlarining g'arbidagi xoqonlikka qaram o'lkalarni o'z ichiga oluvchi markazi Yettisuv bo'lган G'arbiy Turk xoqonligi ga bo'linib ketadi.

Markazi O'tukan vodiysi (Mo'g'uliston) bo'lган Sharqiy Turk xoqonligi Shibi xoqon (609—619) davrida Xitoy (Suy) imperiyasiga qarshi jang olib boradi. U 615 yilda Xitoyga yurish qilib Yaymin (Ordos) viloyatida imperator Yandini qurshovga oladi. Yaymindagi 41 qal'adan 39 tasi Turk xoqonligi qo'liga o'tadi. 618 yilda Suy sulolasini ag'darib, uning o'mini egallagan Tan sulolasining ishlariga ham Shibi xoqon aralashadi. U bu paytgacha sharkda kidan va shivey qabilalarini, Jan.G'arbda Tuguxun (Togon) davlati hamda Turfon o'lkasini bo'ysundirgach, Xuanxe daryosini kechib o'tib, Xitoy hududiga kirgan vaqtida vafot etadi. TaxtgaElxoqon (xitoy manbalarida Xyelixan; 620—630) o'tiradi va 10 yil davomida, asosan, Xitoy bilan kurash olib boradi. 2 marta, 624—626 yillarda poytaxt Chananni qurshab oladi. Uning o'limidan so'ng Sharqiy Turk xoqonligi 50 yilga yaqin Xitoyga karam bo'lib qoladi.

O'z davrida "O'n O'q xoqonligi" deb yuritilgan G'arbiy Turk xoqonligi

Istamining o‘g‘li Tardu xoqon (576—603) Sosoniylar Eroniga qarshi janglar olib borib, g‘arbda o‘z hokimiyatini kuchaytirdi. Uning o‘g‘li Sheguy xoqon (610—618) davrida xoqonlik qo‘sishnlari jan.g‘arbiy hududlarda faol harakat yurita boshlaydi. U Eronning shim.sharqiy viloyatlariga xujum uyushtirib, sosoniylar ustidan yirik g‘alabaga erishadi va Isfahon, Ray kabi shaharlarni qo‘lga kiritadi. Uning inisi Tun yabg‘u (Tunshexu; 618—630) xoqonlikning g‘arbdagi nufuzini yanada mustahkamlaydi. U hukmronlik qilgan davrda Turk xoqonligi ning chegarasi g‘arb va jan.g‘arbda, Jan.Sharqiy Yevropa dashtlari, Kavkaz, Volgabo‘yi, Gurgon, Marv, Hind daryosining yuqori havzalari, Shim. Hindiston va Afg‘onistonning aksariyat viloyatlarini o‘z ichiga olardi. Uning shad unvonli o‘g‘li boshchiligidagi xoqonlik qo‘sishnlari Vizantiya imperatori Irakliy bilan birgalikda 627—628 yillarda Jan. Kavkazga safar uyshtiradi va bu yerdagi sosoniylar qo‘sishini yengib, Tbilisi shahrini qo‘lga kiritadi. Tun yabg‘u g‘arbiy hududlarda xrkimiyatni mustahkamlash maqsadida qarorgohini Shosh vohasining shimolidagi Mingbuloq (xitoycha Syantsyuan) mavzesiga ko‘chiradi va boshqaruvda islohotlar o‘tkazib qaram o‘lkalarga turkiy tudun va eltabar unvonli vakillar jo‘natadi.

2. Pyotr I ning Rossiya tarixidagi tutgan o‘rnini haqida fikr bildiring.

Pyotr I [1672.30.5(9.6), Moskva – 1725.28.1(8.2), Peterburg] – rus podshosi (1682-yildan), Rossiyaning 1-imperatori (1721-yildan). Podsho Aleksey Mixaylovich (1629–76)ning kichik o‘g‘li. Rossiyaning davlat, harbiy va madaniyat arbobi, diplomat. Davlatni boshqarishda bir necha islohotlar o‘tkazgan (senat, kollegiyalar, oliy davlat nazorati va siyosiy qidiruv organlari tuzilgan; cherkov davlatga bo‘ysundirilgan; mamlakat gubernalarga bo‘lingan; yangi poytaxt – Sankt-Peterburg qurilgan). Rossiyaning G‘arbiy Yevropadagi ilg‘or davlatlardan ortda qolganligiga barham berish uchun sanoat va savdo sohasida merkantilizm siyosati o‘tkazgan (manufakturalar, metallurgiya, konchilik zavodlari, kemasozlik korxonalari, pristanlar, kanallar qurishga rahnamolik qilgan). 1695–96-yillarda Azov yurishlarida, 1700–21-yillarda Shimoliy urush va boshqalarda armiyani boshqargan, Noteburgni olishda (1702), Lesnaya daryosi (1708) va Poltava jangi (1709)da qo‘sishnlarga qo‘mondon bo‘lgan. Flot va muntazam armiya tuzishga rahbarlik qilgan. Mutlaq hokimiyat tizimining yirik mafkurachisi sifatida dvoryanlarning iqtisodiy ahvolini yaxshilash va siyosiy mavqeini mustahkamlashga yordam bergan. Pyotr I tashabbusi bilan bir qancha o‘quv yurtlari, FA ochilgan, diniy-slavyan alifbosi o‘rniga grajdan alifbosi qabul qilingan va h.k. Pyotr I islohatlari moddiy imkoniyatlar va odam kuchini qattiq ekspluatatsiya qilish, xalq ommasini ezish (jon solig‘i va boshqalar) hisobiga o‘tkazilganki, natijada, bunga qarshi qo‘zg‘olonlar (Streletslar, 1698; Astraxan, 1705–06; Bulavin, 1707–09 va boshqalar) bo‘lib hukumat tomonidan ayovsiz bostirilgan..

3. “Demobilizatsiya” atamasiga izoh bering.

Demobilizatsiya — harbiy xizmatdan bo‘shatish.

5-BILET

1. Mavarounnahr haqida ma'lumot bering.

651-yili arablar jangsiz Marv shahrini egallaydilar. So'ngira hozirgi Afg'onistonning shimoliy, eronning shimoli sharqiy qismi hamda Janubiy Turkmanistondan to Amudaryogacha bo'lgan hududlar istilo qilinadi. Arablar bu hududlarni Xuroson deb ataganlar. Uning markazi Marv shahri edi. Bu viloyatni boshqarish uchun maxsus noib tayinlanib, u Marvda turar edi. Arablar bu yerda o'mashib olgach, Amudaryodan shimolda joylashgan boy viloyatlarni zabit etishga tayyorgarlik ko'radilar. Bu yerlarni arablar Mavarounnahr, ya'ni "Daryoning narigi tomoni" deb atadilar.

2. Ivan Grozniyning Rossiya tarixidagi o'rni haqida fikr bildiring.

Ivan Grozniy (1533—1584) davrida Rossiyaning mavqeyi kuchaya bordi. Ivan Grozniy davrida Qozon xonligi (1552), Hojitarxon xonligi (1556), Volga bo'yalariva G'arbiy Sibir hududlari Rossiya tomonidan bosib olingan edi. Bu hoi Rossiyaga savdo yo'llarininazorat qilish imkonini berdi. Volga atrofidagi viloyatlarda savdo-sotiq ishlarini olib borish Buxoro xonligidan kelgan savdogarlaruchun ancha qulay edi. Ularga engyaqin qo'shni mamlakat Rossiyabo'lib qolgandi. Bu hoi ko'p jihatdan Qozon tatarlari hamda boshqirdlarga din va til yaqinligi bilanizohlanar edi. Shuning uchun ham Abdullaxon II tomonidan 1557—1558- yillarda Moskvaga elchilaryuborilgan. Elchilar Astraxan orqali Moskvaga borib, Ivan Grozniy huzurida bo'ladilar. Ular o'z xonlarinomidan savdogarlaming Volga bo'yab erkin o'tishlariga ijozatso'raydilar. Elchilar Moskvadan juda ko'p o'qdori, ov quşrlariva matolar bilan qaytgan.

3. "Parij Kommunasi" atamasiga izoh bering.

Parij Kommuna — Fransiyada tuzilgan kunio'zini o'zi boshqarish organi.

6-BILET

1. Qadimgi Mesopotamiya hamda yunon sivilizatsiyalarini taqoslang.

Mesopotamiya (yun. μέσος (mezos) - "orasi", "o'rtasi" va ποταμός (potamos) - "daryo", ya'ni "ikki daryo oralig'i") Tigr va Yevfrat daryolari orasidagi mintaqqa bo'lib, asosan hozirgi Iroq hamda shimoli-sharqiy Suriya, janubi-sharqiy Turkiya va g'arbiy Eron hududlariga mos keladi.

Mesopotamiya (ikki daryo oralig'i) — Dajla va Furot daryolarining o'rta va quyi oqimidagi hudud (G'arbiy Osiyoda). Qad. Sharqning madaniy markazlaridan biri. Miloddan avvalgi 4—3 ming yillikda M. hududida ilk davlatlar (Ur, Uruk, Lagash va boshqalar) vujudga kelgan.[1]

Mesopotamiya ba'zan "tamaddun beshigi" deb ataladi, bunga sabab bu

mintaqada Shumer, Akkad, Bobil va Ossuriya sultanatlari bo'lganligidir. Temir asrida Mesopotamiya Yangi Ossuriya va Yangi Bobil imperiyalari, keyinchalmik Axamoniylar hukmronligi ostida bo'ldi. VII asr Islom istilosigacha Sosoniyalar tomonidan boshqarilgan bu hudud istilodan so'ng Iroq degan nom bilan ataladigan bo'ldi.

2. Buxoro amiri Amir Nasrulloxon haqida ma'lumot bering.

Nasrullaxon (1806.1.6 - Buxoro 1860.21.9) — Buxoro amiri (1826 — 1860), mang'itlarlan. Amir Haydarning o'g'li. Otasingin hukmronligi davrida Qarshida hokimlik qilgan. Amir Xaydar vafotidan so'ng hokimiyat uchun kurashlarda akalari amir Husayn (1797— 1826) va amir Umar (1826 yil v.e.)ni oradan ko'tarib, Buxoro taxtiga o'tiradi (1826). Nasrullaxon o'z hukmronligi davrida islom shariati ko'rsatmalariga qat'iy amal qilgan. Nasrullaxon jasur va dovyurak kishi bo'lganligi bois unga "bahodir", "botir" unvonlari berilgan. Nasrullaxon davlat hokimiyatini mustahkamlash maqsadida urug' va qavm boshliqlari bo'lgan ko'plab amaldorlarni quyi tabaqalardan chiqqan yosh va g'ayratli kishilar bilan almashtirdi. 1837 yilda harbiy sohada islohotlar o'tkazib, o'z qo'shinining jangovar holatini yaxshiladi. Har biri 800 kishidan iborat 50 ta sarbozlar bo'luklari va 250 kishilik to'pcilar guruhi tashkil qilingan. Muntazam piyoda qo'shinining soni 40000 kishidan ortiq bo'lgan. Nasrullaxon tomonidan va uning davrida Buxoroda Qozi Hasanxo'ja, Olimjonboy, Eshoni Pir, Mirzo Ubayd, Modorixon, Ismoilxo'ja (1829) Aliy Cho'bin, Mirzo Abdulg'affor, Tojiddin madrasalari (1860) qurildi, Xalifa Xudoydod me'moriy majmuasining qurilishi yakunlandi. Nasrullaxon Buxoroda dafn etilgan.

3. "Shovinizm" atamasiga izoh bering.

Shovinizm – bir irqning boshqalardan ustunligini da'vo qiluvchi, millatlar o'rtaida nizo urug'ini sochuvchi o'ta o'ng, ashaddiy millatchilik.

7-BILET

1. Urartu hamda Ossuriya podsholiklarini taqqoslang.

Urartu (ossuriycha atalishi; urartcha — Biaynili, Bibliyada — "Ararat podsholigi") — G'arbiy Osiyodagi qad. davlat. (mil. av. 9— 6-asrlar). Ravnaq topgan davrida Armaniston tog'lik r-ni (hozirgi Armanistonning butun hududi, Turkiya va Eronning bir qismi)ni qamragan. Aholisi — urartlar. Poytaxti — Tushpush. (hozirgi Turkiyadagi Van sh.) bo'lib, unda podsho Sarduri I davrida katta qurilish ishlari olib borilgan. Mil. av. 9-asr oxiri—8-asrning 1yarmida Urartu davlati ravnaq topgan. Menua, Argishti I va Sarduri II podsholiklari davrida Urartu hududi ancha kengaygan. Bosib olingan viloyatlarda qal'alar qurilgan (Ararat tog'ining shim. yon bag'rida Menuixinili sh.; Erebuni —

Yerevan atrofidagi Arin Berd tepaligi; Araksning so‘l qirg‘og‘ida Argishtixinili). Urartuda qullar mehnatidan keng foydalanilgan. Mil. av. 8-asr o‘rtasida Ossuriya podshosi Tiglatpalasar III (mil. av. 745—727) Urartu ko‘shinlarini bir necha marta mag‘lubiyatga uchratgan va Urartu tarkibiga kiruvchi Shim. Mesopotamiya va Shim. Suriyani egallagan. So‘ngra Rusa I davrida Sargon II boshliq Ossuriya qo‘shinining yurishlari natijasida mamlakat xonavayron bo‘lgan.

2. Olimxonning Oo ‘qon xonligi tarixidagi tutgan o ‘rni haqida fikr bildiring.

Amir Abdulahaddan so‘ng Buxoro taxtini uning o‘g‘li Sayid Olimxon (1910—1920) egalladi. Uni 1893-yilda otasi Peterburgga o‘qishga jo‘natdi. Buyerda u 3 yil davomida harbiy ishlar va davlat boshqarish asoslarini o‘rgandi. Amirlik taxtiga o‘tirgan Sayid Olimxon Buxoroda davlat asoslari va diniy tizimni o‘zgartirish taraddudida bo‘tmadi. Ammo Rossiyadagi voqealar va amirlikning o‘zidagi muxolafatchi harakatlar uni chora-tadbirlar ko‘rishga va Yosh buxoroliklaming (jadidlar) mamlakatni demokratlashtirish va islohotlar o‘tkazish to‘g‘risidagi talablariga yon berishga majbur qildi.

3. “To‘rlar ittifoqi” atamasiga izoh bering.

To‘rlar ittifoqi — 1915-yil 15-sentabrda Bolgariyaning Germaniya, Avstriya-Vengriya va Turkiya ittifoqiga qo‘shilishi natijasida vujudga kelgan ittifoq.

8-BILET

1. Fors podsholigi haqida ma ’lumot bering.

Mil. avv. VI asrda hozirgi Eron hududida Ahamoniylarsulolasiga mansub shohlar asos solgan Fors podsholigivujudga keldi. Ahamoniylar davlati jahondagi eng yirik davlatlardan biri bo‘lgan. Hozirgi Eron hududida qadimzamonlarda kassiyalar, elamiylarsingari turli qabilalar yashab keigan. Mil.avv. IX asrda bu mamlakatgamidiyaliklarva forslar ko‘chib O’rnashadi. Eron o‘zida katta yassitoglikni mujassam etgan mamlakatdir. Lining hududi deyarli hamma tomonidan o‘rmon bilan qoplangan tog‘lar bilan qurshalgan. Tog‘oldivodiyllarda aholi dehqonchilik bilan shug‘ullangan, dasht mintaqalarida chorvadorlar kun kechirgan. Eron Kichik Osiyo, Mesopotamiya, Kavkazorti, O‘rta Osiyo va Hindiston mamlakatlarini bog‘lab turgan karvonyo’llari chorrahasida joylashgan.

2. Mirzo Ulug‘bekning Temuriylar tarixidagi o ‘rni haqida fikr bildiring.

Mirzo Ulug‘bek (1394—1449) — XV asrda mamlakatda ilm-fan, ayniqsa, astronomiya

fani taraqqiyotiga katta hissa qo‘sghan olimlardan biri. Mirzo Ulug‘bek — Amir Temurning nabirasi. Temurning harbiy yurishlari paytida Sultoniya (Janubiy Ozarbayjon)da 1394- yilning 22-martida tug‘ilgan. Mirzo Ulug‘bekni Amir Temurning o‘zi tarbiyalab voyagayetkazgan. Ulug‘bek 1409- yildan boshlab 40

yil mobaynida Mavarounnahri mustaqil idoraqildi va uni iqtisodi, fani, madaniyati rivojlangan obod mamlakatga aylantirdi. Mirzo Ulug‘bekning buyuk xizmatlaridan biri shu bo‘ldiki, u Samarqandda katta Rasadxona querdirdiva atrofiga yirik olinilami to‘plab, sayyoralar va yulduzlar mng holati hamda harakatini o‘rgandi. Ko‘p yillik kuzatishlardan so‘ng 1438- yili “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” (“Ko‘ragoniy yangijadvali”) nomli yirik asar yozdi. Mirzo Ulug‘bek tarix va adabiyotni ham yaxshi bilar edi. UMo‘g‘uliston va Markazi Osiyo mamlakatlari tarixini o‘z ichiga olgan “To‘rt ulus tarixi” degan yirik tarixiy asar yozib qoldirgan. Bu asarning ingizcha va o‘zbekcha nashrlari bor.

1993-yil 29-oktabrda YuNESKOning Parijdagi qarorgohida O‘zbekistonni YuNESKOga’zolikka qabul qilish marosimi bo‘ldi. O‘sha kuni Mirzo Ulug‘bek tavalludining 600 yilligini nishonlash YuNESKO dasturiga kiritildi. 1994-yil oktabrda

Parijda Mirzo Ulug‘bek haftaligi tantana bilan o‘tdi.

3. “Anarxizm” atamasiga izoh bering.

Anarxizm (yunoncha — hokimiyatsizlik, beboslik) — alohida birshaxsnинг xohish-irodasinigina tan olib, har qanday hokimiyat vadavlat tuzumini rad etuvchi ta’limot.

9-BILET

1. Parfiya va Yunon-Baqtriyani o‘zaro taqqoslang.

Parfiya, Parfiya podsholigi — miloddan avvalgi taxminan 250 yilda Kaspiy dengizining jan. va jan.-sharqiy tomonida vujudga kelgan kad. davlat. Miloddan avvalgi 1-asr o‘rtalarida Mesopotamiyadan Hindistongacha bo‘lgan hududni o‘ziga bo‘ysun-dirgan. P. milodiy 3-asrning 20-yillarigacha mavjud bo‘lgan. Miloddan avvalgi taxminan 250 yil saklarning ko‘chmanchi parnlar (daxlar) qabilasi Arshak (arshakiylar sulolasiga asoschisi) boshchiligidida Salavkiylar davlatidan ajrab chiqqan Parfiyo-na yoki P. satrapiyasiga bostirib kirganlar va P.ni, so‘ngra qo‘shni Girkaniya viloyatini ishg‘ol etganlar. Salavk II o‘z hokimiyatini qayta tiklash maqsadida olib borgan bir necha muvaffaqiyatsiz urinishlar (miloddan avvalgi 230—227)dan so‘ng P. da arshakiylar hukmronligini tan olishga majbur bo‘lgan. 209 yil P.ni salavkiylar podshohi Antiox III bosib olgan. Biroq Salavkiylar davlatining zaiflashganidan foy-dalanib P. tezda o‘z mustaqilligini tiklagan. Parnlar mahalliy parfyانlar (parfiyaliklar) bilan aralashib ularning madaniyati, tili va mahalliy diniy e’tiqodlarini qabul qilishgan. Miloddan avvalgi taxminan 170—138/137 yillarda P. podshohi Mitridat I salavkiylarning sharqiy satrapiyalari va Yunon-Baqtriyada podsholigining bir qismini (miloddan avvalgi taxminan 136 y.) bosib olgan. Miloddan avvalgi 1-asr boshida P.ning qudrati yanada ortib, Rim imperiyasining xavfli raqibiga aylangan. Miloddan avvalgi 53 yil P. Rim bilan to‘qnashib, Karri jangitsa. Krase

qo‘mondonligi ostidagi Rim qo‘shi-nini butkul tormor etgan. Miloddan avvalgi 40-yilda P. Kichik Osiyoning deyarli butun hududini, Suriya va Falastinni zabit etgan.

2. Zahiriddin Muhammad Boburning dunyo tarixidagi tutgan o‘rni haqida ayting.

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483—1530). Bobur temuriylar avlodining iste’dodli vakili, o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandasi, buyuk shoir, tarixchi, geograf, ulkandavlat arbobi, iste’dodli sarkarda. Dovyurakligi va jasurligi uchun u yoshligidan “Bobur” (“Sher”) laqabini oladi, Bobur Andijonda tug‘ilgan. Otasi Umarshayx Mirzo Farg‘onahukmdori edi. 1494-yilda Umarshayx vafot etgach, Bobur otasi o‘rniga taxtga o‘tirdi. Budavrda temuriylar davlati parchalanib toj-u taxt uchun kurash avj olgan edi. Dashti Qipchoqhukmdori Muhammad Shayboniyxon esa Movarounnahmi bosib olish ishtiyoqida edi. Bobur Movarounnahrni birlashtirishni istar edi. Oxir-oqibat Bobur va Shayboniyxon qo‘shinlarito‘qnashdilar. Bu to‘qnashuvda Shayboniyxon g‘alaba qozondi. Mag‘lubiyatga uchragan Bobur Vatanni tark etishga majbur bo‘ldi. 1504- yil-da Bobur Afg‘onistonning hozirgi poytaxti Kobulshahrini egalladi. Bobur Afg‘oniston bilan cheklanib qolmadı. U ham barcha jahongirlar kabibuyuk saltanat tuzishni orzu qilar va o‘z maqsadiga erishishiga ishonar edi. Bobur 1526-yilda Hindistonni egalladi. Shu tariqa Hindistonda boburiylar saltanatiga asos solindi. Bobur odilpodsho sifatida nom qozongan. U o‘z hokimiyatiga bo‘ysunganlarga ko‘p muruvvat ko‘rsatgan. Bobur va boburiy hukmdorlar o‘zga dirlarga xolis munosabatda bo‘lganlar. Shuning uchun hamular mamlakat aholisining ko‘philigini tashkil etuvchi hindlarning o‘z dinlariga e’tiqodqilishlariga monelik qilmaganlar. Bobur o‘zi asos solgan saltanatning poytaxti Agrada 1530-yili 47 yoshida vafot etdi.

3. “Manifest” atamasiga izoh bering.

Manifest(lot)-hukumatning juda muhim voqeа munosabati bilan xalqga qilgan yozma murojati

10-BILET

1. Franklar davlatining Yevropa taraqqiyotidagi o‘rni.

Frank davlati — ilk o‘rta asrlarda G‘arbiy Yevropadagi davlat (5-asr oxiri — 843). 5-asr oxirida G‘arbiy Rim imperiyasining Galliya viloyatini Xlodvig 1 rahbarligidagi franklar tomonidan bosib olinishi jarayonida vujudga kelgan. Buyuk Karlning harbiy yurishlari natijasida o‘z tarkibiga G‘arbiy Yevropaning deyarli butun qismi va Markaziy Yevropaning bir qismini kiritgan. Frank davlatini merovinglar (751 yildan), karolinglar (800 yildan imperatorlar) sulolalari boshqargan. 843 yildagi Verden bitimiga ko‘ra, Frank davlati hududi

Buyuk Karlning nabiralari tomonidan o‘zaro taqsimlab olingen, xususan, Lotarga Italiya hududi, Reyn va Rona daryolari buyidagi yerlar (keyinchalik Lotaringiya) tekkan. Karl Kalboshga Reynning g‘arbidagi yerlar va Lyudovikka Reynning sharqidagi yerlar berilgan.

uyuk ko‘chishlar boshlanishiga qadar german qabilalariga mansub franklar Reyn daryosi quyi oqimidagi hududlarda yashaganlar. Franklar gotlar va langobardlar kabi hayvon terisidan emas , matidan kiyim- bosh kiyishgan va soch-soqollarini olib yurishgan. Ularda faqat qirol oilasiga mansub kishilar uzun sochda yurishgan.Franklar - Quyi va O‘rta Reyn bo‘ylarida milodiy 3-asrda yashagan qabilalar ittifoqiga birlashgan german qabilalari guruhi (xamavlar, brukterlar, usibetlar, tenkterlar, sugambrlar va boshqalar). Adabiyotlarda 2 guruhga bo‘lingan. 1guru (g‘arbiy F.)ning negizini sali (dengiz bo‘yi; keltcha sal — dengiz) F. i tashkil etgan. Ular dastlab Eysel daryosi bo‘ylarida, 4-asr o‘rtalarida esa Reyn daryosi sohillarida yashaganlar. 2guru (sohil F.) Reyn daryosining yuqori qismi bo‘ylab Mayngacha bo‘lgan hududda yashagan. Sali F.i 4 a. o‘rtasida rimliklar tomonidan tormor etilgan, biroq federatlar huquqida Toksandriyada krldirilgan; 451 yil gunnlarga qarshi Katolaun jangit qatnashganlar. 5-asr boshida sali F.i Galliyann Sommagacha egallaganlar. Frank davlati (5-asr oxiri — 9-asr o‘rtalari) tashkil topgan. Maas va Luara daryolari oralig‘ida yashagan F. keyinchalik mahalliy aholi bilan singib ketib, shim. fransuz, shuningdek, vallon elatlari tarkibiga, Luaning jan. rog‘ida yashovchi F. esa, jan. fransuz (provansal) elati tarkibiga kirgan. Reyn daryosining quyi havzasida yashovchi F. gollandlar va flamandlarning etnogenezida katta rol o‘ynagan. Reyn daryosining o‘rta oqimi bo‘ylab va Maas daryosi havzasida yashovchi F.da o‘ziga xos etnik xususiyatlar saklanib qolgan. FRANKONIYA (Franken) Germaniyadagi tarixiy viloyat. Ilk o‘rta asrlarda franklar istiqomat qilgan hudud, 9-asr oxiri — 939 yilda Germaniya qirolligining qabilaviy gersogliklaridan biri, keyinchalik bir necha feodal mulklarga parchalanib ketgan. F. nomi faqat Sharqiy F. (Mayn daryosi xavzasi) uchun saklanib krlgan. Uning katta qismi 1803 yilda Bavariya tarkibiga kiritilgan.

2. Muhammad Shayboniyxonning O‘rta Osiyo tarixidagi tutgan o‘rnini haqida fikr bildiring.

Muhammad Shayboniy Abulxayrxonning nabirasi bo‘lib, uning Shohbudog‘ Sulton ismli o‘galining farzandi edi. Shohbudog‘ Sultondan ikki o‘g‘il qolgan: Muhammad Shayboniy va Mahmud Sulton. Muhammad Shayboniy 1451-yilda tug‘ilgan.Shayboniyning bobosi Abulxayrxon saroyida ham turkiylar odatiga ko‘ra tug‘ilgan go‘dakka ikki ism qo‘yish urf bo‘lgan. Ismlarning birinchisi islomiy (arab), ikkinchisiesa turkiy bo‘lgan. Tug‘ilganda Muhammad deb nom olgan Shayboniy o‘zining ikkinchi nomi bilan mashhur bo‘lgan. “Boburnoma” asarida Shayboniyning ismi Shoyboqxon deb berilgan. Bu nom “kuch-qudrat”

degan ma'noni anglatadi.

Ota-onasidan yoshligida yetim qolgan Muhammad Shayboniy otasiga otaliq qilgan amir Boyshayx qo'lida tarbiyalangan. Boyshayx bu shahzodaga otalarcha mehribonlikko'rsatgan. Keyinchalik Shayboniyga nufuzli temuriy amirlardan bo'lmish Turkiston va O'tror hukmdori Muhammad Mazid tarxon homiylik qildi. Shayboniy ukasi bilan Turkistonda uzoq vaqt yashamadi. Keyinchalik ular Buxoroda yashab, ilm o'rgandilar,

she'riyat va ilm-fanga oshno bo'ldilar. Balog'atga yetgani sari Shayboniy ko'nglida bobosi Abulxayrxon davlatini tikiash orzusi jo'sh ura boshladi. U Dashti Qipchoqqa qaytib borib, lashkar toplashga muvaffaq bo'ladi. Ayni paytda, u bobosining davlatini

tiklash yo'lidagi xatti-harakatini dastlab o'z qo'shini bilan temuriylarga yollanma qo'shin lashkarboshisi sifatida xizmat qilishdan boshlagan.

3. "Gimnaziya" atamasiga izoh bering.

Gimnaziya — MDHda va ba'zi Yevropa mamlakatlarida mavjud bo'lgan chuqur bilim beradigan maktab turi. „Gimnaziya“ so'zi grekcha γυμνάσιον (gymnasium) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, qadimiylar yoshlar aqliy va jismoniy bilim oladigan joylar shu nom bilan atalgan. Zamonoviy ingliz tilida gymnasium so'zi asosan jismoniy mashq qiladigan joy ma'nosida qo'llaniladi.

11-BILET

1. Chexiya davlati haqida ma'lumotlar keltiring.

Chexiya – suveren, demokratik davlat. Amaldagi konstitutsiyasi 1992 yil 16-dekabrda qabul qilingan va 1993 yil 1-yanvardan kuchga kirgan, 1997 yil 23 oktabrda tuzatishlar kiritilgan. Davlat boshlig'i – prezident (2013 yildan Milosh Zeman), u parlamentning ikkala palatasi tomonidan 5 yil muddatga saylanadi. Qonun chiqaruvchi organi – deputatlar palatasi va Senatdan iborat parlament. Ijrochi hokimiyat organi prezident tomonidan tayinlanadigan hukumat.

Tabiatি

Chexiya hududining katta qismi Chexiya tog'larida joylashgan. Uning atrofida o'rtacha balandlikdagi Shumova, Chexiya o'rmoni, Rudali tog'lar (KrushneGori), Krkonoshe tog'lari (eng baland joyi 1602 m, Snejka tog'i) bor. Chexiya tog'larining ichki qismi – Chexiya soyligi tepaliklar va ularni ajratib turuvchi past toglardan iborat. Moraviyada ham tepalik va past tog'lar ko'p. Chexiyaning janubiy va markaziy kismida ChexiyaMoraviya qirlari bor. Chexiyada kumir, temir rudasi, grafit, kaolin konlari mavjud.

Iklimi mo'tadil iklim. G'arbdan sharqqa va ichki soyliklarda kontinentallashib boradi. Tekisliklarda o'rtacha temperatura yanvarda -2° dan -4° gacha, tog'larda -8° dan -10° gacha, iyulda $19-20^{\circ}$, tog'larda $4-8^{\circ}$. Yillik yog'in tekisliklarda o'rtacha 500–700 mm, tog'larda 1600–2100 mm. Mamlakatjanubiy va g'arbida uncha katta bo'lмаган ko'llar bor. Asosiy daryolari – Laba (Elba), Vltava. Tog' yon bag'irlari aralash va igna bargli o'rmonlar bilan qoplangan. Hayvonlardan tog'larda qo'ng'ir ayiq, tulki, kiyik, yovvoyi echki, tekisliklarda kemiruvchilar,

kaltakesak va qushlarning ko‘p turlari bor.

Aholisi

Aholisining ko‘pchiligi – chexlar (81,3%); slovak, polyak va boshqa ham yashaydi. Shahar aholisi 70%. Rasmiy til – chex tili. Dindorlarning aksariyati katoliklar. Iirik shaharlari: Praga, Brno, Plzen, Ostrava.

Tarixi

Chexiya hududida odam paleolit davridan boshlab yashaydi. Miloddan avvalgi taxminan 400-yillarda bu yerda keltlar, miloddan avvalgi 1-asrda kelt qabilalarining boyi guruhi yashagan (Chexianing lot. Bohemia, nem. Bohmen nomi ham shundan). 1ming yillik o‘rtalarida Chexiyada slavyan qabilalari ko‘pchilikni tashkil etdi. 7-asrda Chexiya xududi Samo davlati, 9–10-asr boshlarida Buyuk Moraviya davlati tarkibiga kirdi. 10-asrda paydo bo‘lgan Praga knyazligi ilk chex davlatining o‘zagi bo‘lib qoldi. 1198 yildan qirollikka aylandi. 1310–1437 yillarda chex yerlari Lyuksemburglar sulolasini mulki tarkibida bo‘ldi. 15-asrning 1yarmida Chexiyada kuchli ijtimoiyinqilobiy, milliy ozodlik harakatlari bo‘lib o‘tdi (qarang Guschilar harakati). 1526 yil Chexiya Gabsburglar imperiyasi tarkibiga muxtoriyat huquqi bilan qo‘sib olindi. 1618–20 yillarda chex qo‘zg‘olonining mag‘lubiyatidan so‘ng, uning provinsiyasiga aylandi. 18-asr oxiri – 19-asr 1yarmida chex tili, milliy madaniyatini saqlash va rivojlantirish uchun milliy harakat avj oldi. 19-asrning 30–40-yillarida u siyosiy tus ola boshladi. 1848 yil Pragadagi Svyatovatslav yig‘ini Gabsburglar imperiyasida 1848–49 yil inqilobi boshlanishiga olib keldi. 1867 yil Chexiya Avstriya-Vengriyaning Avstriya qismi tarkibiga kirdi. 1878 yil Chexiyada Chexoslavyan sotsialdemokratik ishchi partiyasi tuzildi. 1918 yil AvstriyaVengriya parchalangach, Chexiya Slovakiya bilan birlashib mustaqil Chexoslovakija Respublikasini tashkil etdilar. 1938 yil oktabr boshlarida Germaniya Chexianing Sudet viloyati deb nomlangan hududini, 1939 yil martda barcha chex yerlarini bosib oldi va uni "Bogemiya va Moraviya protektorati" deb e’lon qildi. Chez xalqining 1945 yil maydagini qo‘zg‘oloni natijasida 1945 yil 9 mayda Praga shahri ozod qilindi; chex yerlari va Slovakiya Chexoslovakija Respublikasi doirasida qayta birlashtirildi. Chexiya 1948 yil 9 maydan Chexoslovakija Xalq Demokratik Respublikasi, 1960 yil 11 iyuldan Chexoslovakija Sotsialistik Respublikasi, 1990 yil 29 martdan Chexoslovakija Federativ Respublikasi, 1990 yil 20 apreldan 1992 yil 31 dekabrgacha Chexiya va Slovakiya Federativ Respublikasi tarkibida bo‘ldi. Chexiya va Slovakiya Federatsiyasining 1992 yil 25 noyabrdagi Chexiya va Slovakiya Federatsiyasining tugatilishi to‘g‘risidagi federal qonuniga binoan Chexiya 1993 yil 1 yanvardan suveren davlatga aylandi. Chexiya 1993 yildan BMT a’zosi. 1992 yil 24 yanvarda O‘zbekiston Respublikasi suverenitetini tan olgan va 1993 yil 1 yanvardan diplomatiya munosabatlari o‘rnatgan. Milliy bayrami – 28 oktabr – Mustaqil Chexoslovakija tashkil bo‘lgan kun (1918).

Asosiy siyosiy partiyalari, kasaba uyushmalari

Fuqarolar demokratik partiyasi, 1991 yil 23 fevralda tashkil etilgan; Fuqarolar demokratik alyansi, 1989 yil tuzilgan; Demokratik ittifoq partiyasi, 1994 yil asos solingan; Chexiya va Moraviya kommunistik partiyasi, 1990 yil tashkil etilgan;

Ozodlik ittifoqi partiyasi, 1998 yil tuzilgan; Chexiya sotsialdemokratik partiyasi, avvalgi nomi Chexoslovakiya sotsialdemokratik partiyasi, 1989 yildan mustaqil partiya sifatida faoliyat yuritadi. ChexMoraviya kasaba uyushmalar konfederatsiyasi, 1990 yil tashkil etilgan, 31 tarmoq kasaba uyushmasini birlashtiradi.

2. Abdullaxon II haqida ma'lumot bering.

Abdullaxon II 1534-1598-yillarda yashagan. Abdullaxon bandi Nurota tumanidagi oqchob yaqinidagi Beklar soy darasidajoylashagan. Qadimgi to'gon qoldiqlari o'rnda ulkan band qurdirdi. Abdullaxon bandi Uning ravoqlarinin togon tepasida turibochish yoki berkitishi mumkin, maqsad esao'sha atrofdagi boz yerlarni sug'orib dehqonchilikni rivojlantirish va yurtni obod qilishedi. Bu tadbirlar o'z navbatida qishloq xo'jalikni rivojanishini taminlagan. XVI asr oxirlariga kelib Buxoro xonligi nisbatan markazlashgan davlatga aylandi. Rossiyada bu davlatga nisbatan "Buyuk Buxoro" iborasi qo'llangan edi. Sunday qilib XVI asrdagi davlatchilikimiz tarixida yetakchi Sulola – shayboniyalar sulolasi bo'ladi. Sulolaning ong qudarati vakili Abdullaxon II davrida esa o'zbek davlatchiligi o'z tarixida yana bir yuksak darajaga ko'tara olgan.

3. "Missiya" atamasiga izoh bering.

Missiya (lotincha) — yuksak burch, mas'uliyatli vazifa; birdavlatning ikkinchi davlatga maxsus topshiriq bilan yuborganvakillari.

12-BILET

1. Oltin O'rda xonligi haqida ma'lumot bering.

Mo'g'ullarning 1235-yilda bo'lib o'tgan qurultoyi Rus va Shimoliy Kavkaz yerlarini

bosib olish haqida qaror chiqaradi. To'planadigan qo'shinga Botuxon yetakchilik qilishi e'lon qilinadi. Uluslardan o'nta askardan bittasining ajratilishi, Botuxonga yordamga Chingizxonning sarkardalaridan Subutoy Bahodirning berilishiga kelishiladi. Botu va Subutoylar 1237- yilning kuzida rus yerlariga hujum boshlab, dastlab Ryazanni bosib olishadi. Rusdagi siyosiy tarqoqlik mo'g'ullarga qarshilik ko'rsatish imkonini ham bermasdan 1238–1240-yillarda Vladimir, Suzdal, Kiyev, Galich, Volin va boshqa shaharlar bosib olinadi. 1243-yilda O'qtoyning vafot etishi munosabati bilan Botuxon Volgabo'yı dashtlariga qaytadi. Shu tariqa Botuxon istilo qilgan Volgabo'yı, Shimoliy Qora dengiz sohillari, Shimoliy Kavkaz, Moldaviya hududlarida, rus yozma manbalarida bayon qilinishicha, Oltin O'rda nomini olgan Jo'ji ulusi shakllanadi. Oltin O'rda, Jo'ji ulusi – XIII asrning 40-yillariboshida Jo'jixonning o'g'li Botuxon (1236–1255) tomonidan asos solingen davlat

2. Husayn Boyqaro haqida ma'lumot bering.

Husayn Boyqaro (Husayniy) (1438-yil, Hirot—1506-yil, 4-may, Bobo-Ilohi, Hirot yaqinida) - taniqli shoir va davlat arbobi. Hirot yaqinida tug'ilgan. 1469-yildan umrining oxirigacha Xuroson podshohi. Uning hukmdorligi yillarida

iqtisodiy va madaniy hayot yaxshilangan. Navoiyning mактабdosh do'sti va homiysi. Husayn Boyqaro, Husayniy (to'liq nomi Husayn ibn Mirzo Mansur binni Mirzo Boyqaro) (1438—Hirot — 1506) — Xuroson hukmdori (1469—1506), shoir. 15-asr o'zbek mumtoz adabiyotining namoyandalaridan. Temuriylardan Umarshayx mirzoning evarasi. Onasi Feruzabegim temuriylardan Mironshohning nabirasi. Husayn Boyqaro, Bobur ta'riflaganidek, ikki tomonlama ulug‘ („karim ut-tarafayn“) bo'lgan. Navoiyning tadbirkorligi bilan Yodgor Mirzoni qo'lga olib, taxtni qayta egallagan va umrining oxirigacha hukmdorlik qilgan. Saltanatiga Xorazm, Seyiston, Qandahor, Balx, G'aznadan Domg'ongacha bo'lgan yerlar kirgan. Yurak xastaligidan vafot etgan Husayn Boyqaro o'zi qurdirgan madrasa ichidagi maqbaraga dafn etilgan. Hozir maqbara vayron bo'lgan, qabr va uning ustiga o'rnatilgan „Sangi haft qalam“ saqlanib qolgan.

3. "Konservativ" atamasiga izoh bering.

Konservativ (lotincha) — eski tuzum tarafdarlari, islohotlar va o'zgarishlarga qarshi turuvchilar.

13-BILET

1. G'arbiy va Sharqi Rim imperiyasi o'rtasidagi farqli hamda o'xshash jihatlarni taqqoslang.

Rim respublikasi kengayib, Rimga asoslangan markaziy hukumat uzoq viloyatlarni samarali boshqarolmaydigan darajaga yetdi. Imperianing keng hududini hisobga olgan holda aloqa va transport ayniqsa muammoli edi.

Bosqin, g'alayonlar, tabiiy ofatlar yoki epidemiya epidemiyasi haqidagi xabarlar kemada yoki pochta orqali olib borilgan, bu ko'pincha Rimga etib borish uchun uzoq vaqt talab qilgan. Aynan shu sababli viloyat hokimlari Rim respublikasi nomidan amalda hukumatga ega edilar.

Imperiya barpo etilishidan oldin Rim respublikasi hududlari milodiy 43 yilda Ikkinci Triumvirat a'zolari o'rtasida bo'lingan edi, ular Marko Antonio, Oktavio va Marko Emilio Lepido edi.

Marko Antonio Sharqning Axayya, Makedoniya va Epirus (hozirgi Gretsya, Albaniya va Xorvatiya sohillari), Bitiniya, Pontus va Osiyo (hozirgi Turkiya), Suriya, Kipr va Kirenaika viloyatlarini qabul qildi.

Bu erlar ilgari Makedoniyalik Aleksandr tomonidan bosib olingan edi va shu sababli zodagonlarning katta qismi kelib chiqishi yunon edi. Butun mintqa, ayniqsa yirik shaharlar, asosan yunon madaniyatiga singib ketgan edi, chunki bu gaplashadigan til edi.

Oktavian, o'z navbatida, Rimning G'arbiy viloyatlarini: Italiya (zamonaviy Italiya), Gaul (zamonaviy Frantsiya), Gollandiya Belgiyasi (zamonaviy Belgiya, Gollandiya va Lyuksemburgning ayrim qismlari) va Ispaniyani (zamonaviy Ispaniya va Portugaliya) qo'lga kiritdi. Ushbu erlar, shuningdek, Gallar va Celtiberians kabi kelt qabilalari madaniy jihatdan ustun bo'lganiga qaramay,

qirg'oq hududlarida yunon va karfagen koloniyalarini ham o'z ichiga olgan.

Marko Antonio Lepido, o'z navbatida, Afrikaning kichik viloyatini (zamonaviy Tunis) qabul qildi, ammo Oktavian tezda Sitsiliyaga (zamonaviy Sitsiliya) o'z hukmronligi tarkibiga qo'shilishi bilanoq qabul qildi.

Marko Antonio mag'lub bo'lgandan so'ng, Oktavio birlashgan Rim imperiyasini nazorat qildi. Turli xil madaniyatlarni taklif qilganiga qaramay, ularning barchasi asta-sekin asta-sekin rimlashtirishni boshdan kechirdilar.

Garchi asosan yunonlardan tashkil topgan Sharq madaniyati va asosan Lotin G'arb madaniyati yaxlit yaxlitlik sifatida samarali ishlagan bo'lsa-da, siyosiy va harbiy o'zgarishlar imperiyani shu madaniy va lingvistik yo'nalishlarga moslashtirishi mumkin edi.

Uchinchi asr inqirozi

Rim imperiyasining ahvoli 235 yilda imperator Aleksandr Severusni o'z qo'shinlari tomonidan o'ldirilganda juda jiddiy edi.

Ko'plab Rim legionlari Germaniya xalqlarining chegaralarni bosib olishiga qarshi kampaniya paytida mag'lubiyatga uchragan, imperator esa asosan Fors Sosoniyalar imperiyasining xavf-xatarlariga e'tiborini qaratgan.

O'z qo'shinlarini shaxsan boshqargan Aleksandr Severus diplomatiyaga murojaat qildi va Germaniya rahbarlarini tezda tinchlantirishga harakat qilib, o'lpon to'ladi. Herodianning so'zlariga ko'ra, bu unga o'z qo'shinlarining hurmatiga putur etkazgan, chunki ular Rim hududiga bostirib kirgan qabilalarni jazolashlari kerak deb o'ylashgan bo'lishi mumkin.

Imperator vafotidan keyingi yillarda Rim armiyasining sarkardalari imperiyani boshqarish uchun kurashdilar va uni tashqi bosqinlardan himoya qilish vazifalarini e'tiborsiz qoldirdilar.

Dehqonlar Goth, Vandal va Alemanni kabi chet el qabilalari tomonidan Reyn va Dunay daryolari bo'ylab tez-tez olib borilgan reydlar va sharqda Sosoniyalar hujumlari qurbanlari bo'lishgan.

Boshqa tomondan, iqlim o'zgarishlari va dengiz sathining ko'tarilishi hozirgi Niderlandiya hududida qishloq xo'jaligini buzdi, qabilalarni ko'chib ketishga majbur qildi; Milodiy 251 yilda bu bilan birgalikda vabo (ehtimol, chechak) paydo bo'lib, ko'p odamlarning o'limiga sabab bo'ldi, ehtimol imperianing o'zini himoya qilish qobiliyatini zaiflashtirdi.

Avrelian 270 dan 275 yilgacha eng og'ir inqiroz davrida vandallarni, vestgotlarni, forslarni va keyinchalik Galli imperiyasini mag'lubiyatga uchratdi. 274 yil oxirida Rim imperiyasi bir butun bo'lib birlashdi va chegara qo'shinlari o'z joylariga qaytishdi.

Rim tashqi dushmanlari ustidan harbiy ustunligini yana bir bor yo'qotishidan bir asrdan ko'proq vaqt o'tishi kerak edi. Biroq, ilgari gullab-yashnagan o'nlab shaharlar, ayniqsa G'arbiy imperiyada vayron bo'lgan, ularning aholisi tarqoq va iqtisodiy tizimning parchalanishi bilan qayta tiklanolmagan.

Va nihoyat, Aurelian imperiya chegaralarini tashqi tahdiddan tiklashda muhim rol o'ynagan bo'lsa-da, eng asosiy muammolar saqlanib qoldi. Xususan, Rim imperiyasida hech qachon aniq belgilanmagan vorislik qonuni, bu doimiy fuqarolararo urushlarga olib keldi.

Senat va boshqa partiyalar ham imperator lavozimiga o'zlarining sevimli nomzodlarini taqdim etdilar. Boshqa bir masala imperianing kattaligi edi, bu bitta avtokratik hukmdorga bir vaqtning o'zida bir nechta tahdidlarni samarali hal qilishni qiyinlashtirdi. Keyinchalik tetrarxiya tizimi bilan Diokletian III asr inqirozini tugatadi.

Bo'linish sabablari

Nazariy jihatdan, hech bo'limganda, imperiya aloqalarni yaxshilash va tashqi tahdidlarga qarshi harbiy ta'sirni yaxshilash uchun bo'lindi.

Rimliklarga qiyin muammo tug'dirdi, chindan ham hal qilinmaydigan muammo: Asrlar davomida qudratli sarkardalar o'z taxtlari uchun raqobatlashish uchun o'z qo'shinlarining yordamidan foydalanib kelishgan.

Bu shuni anglatadiki, to'shagida o'lishni istagan har qanday imperator ushbu qo'shinlarda qattiq hukmronlikni saqlab turishi kerak edi. Boshqa tomondan, Reyn, Dunay va Parfiya (hozirgi Eron) bilan chegaralar kabi muhim strategik chegaralar bir-biridan uzoq va hatto Rimdan uzoqroq edi.

Rimning g'arbiy chegarasini boshqarish juda oson edi, chunki u nisbatan yaqin bo'lgan, shuningdek, german dushmanlari o'rtasida kelishmovchilik bo'lgan.

Biroq, urush paytida ikkala chegarani boshqarish qiyin edi, chunki agar imperator sharqda chegaraga yaqin bo'lgan bo'lsa, g'arbda shuhratparast general isyon ko'tarishi va aksincha.

Urushning bu fursati ko'plab hukmron imperatorlarni qiyinab, kelajakdag'i bir qancha imperatorlar uchun hokimiyatga yo'l ochdi.

2. Muhammad Rahimxon I ning Xiva xonligi tarixidagi tutgan o'rni haqida fikr bildiring.

Eltuzarxon vafot etgach, taxtga uningukasi Muhammad Rahimxon I o'tirdi. Muhammad Rahimxon I Xiva xonliginisiyosiy jihatdan birlashtirishga kirishdi. Ayni paytda, turkmanlami bo'ysundirish masalasi yetakchio'ringa chiqdi. Turkmanlaming turli qabilalari qanchalik qattiqqarshilik ko'rsatmasinlar, birin-ketin bo'ysundirib borildi.

Bo'ysunishni istamagan yovmut qabilasi Xurosonga ko'chibketdi. Biroq Eron hukumatining tazyiqi ostida hamda yaylovmaydoni yo'qligi uchun yana Xiva xonligi hududiga qaytib keldi. Endi ular Xiva xoni tomonidan ajratib berilgan hududga joylashishga majbur bo'ldilar. Shu davrdan boshlab, yovmutqabilasining taqdiri Xiva xonligi bilan uzil-kesil bog'lanib, xonlikfuqarolari tarkibiga olindi. Ularga ham soliq to'lash belgilandi. Shuningdek, xon qo'shiniga belgilangan miqdorda navkar yuborish majburiyati ham yuklandi. Yuborilganligi ham bejiz bo'limgan. Muhammad Rahimxon I (1806-1825) o'zbeklar va turkmanlardan tuzilgan "Xon navkarlari" deb atalgan muntazamqo'shinga tayanib yirik zodagonlar qarshiligini sindirish uchunshiddatli kurashda o'z raqiblarini birin-ketin bo'ysundira bordi. Muhammad Rahimxon I ga dushmanlik ruhidagi Orolbo'yizodagonlari guruhi qattiq qarshilik ko'rsatdi. Biroq, 1811-yildaularning qarshiligi sindirildi. Xiva xoni qoraqalpoqlarni hambo'ysunishga majbur etdi. Muhammad Rahimxon I davrida

xonlik siyosiy jihatdan birlashtirildi. Ayni paytda, uning hududlari yanada kengaytirildi. Mamlakatda nisbiy barqarorlik ta'minlandi. Muhammad Rahimxon I mamlakat obodonchiliga ham alohida e'tibor berdi. Qatormadrasalar va masjidlar qurdirdi

3. "Federatsiya" atamasiga izoh bering.

Federatsiya(lotincha — ittifoq) — hududiy jihatdan muayyan siyosiy mustaqillikka ega bo'lgan bir necha davlatlardan iborat yagona ittifoq davlat.

14-BILET

1. Dashti Qipchoq haqida ma'lumot bering.

Dashti qipchoq, Qipchoq dashti — Sirdaryoning yuqori oqimi va Tyanshanning g'arbiy yon bag'ridan Dnepr daryosining quyi oqimiga qadar yoyilgan dashtlarni 11—15-asrlarga oid arab va fors manbalaridagi nomi. "D.Q." atamasini dastlab Nosir Hisrav (11-asr) qo'llagan. Bu davrda qipchoqlar Irtish daryosi sohillaridan g'arbg'a tomon ko'chib (1030 y.) Xorazmga qo'shni bo'lishgan va hozirgi Qozog'iston hududi, shuningdek, jan.-rus dashtlarini egallashgan. D. Q. aholisi sharq manbalarida — qipchoklar, rus solno-malarida — polovetslar, Vizantiya xronikalarida — kumanlar, venger manbalarida kunlar deb atalgan. D. Q. 2 qism — Sharqiy va G'arbiy qismdan iborat bo'lib, Yoyiq (Ural) daryosi ularning chegarasi sanalgan. G'arbiy qism Yoyiq va Itil (Volga) daryosidan to Dneprgacha bo'lgan hududdan iborat bo'lgan. 13-asrda D. Q. ni mo'g'ullar bosib olib, tarixda Jo'ji ulusi nomi bilan mashhur Oltin O'rda davlatini barpo etganlar. 14-asr boshlarida Jo'ji ulusi 2 qismga bo'linib ketgan. D. Q. ning sharqiy qismida Oq O'rda tashkil topgan. D. Q. ning g'arbiy qismi rus yilnomalarida "Polovetslar yeri" nomi bilan uchraydi. 14-asr 60-y.laridan sharqiy D. Q. "O'zbeklar mamlakati", uning aholisi esa "o'zbeklar" deb atala boshlandi. 15-asrning 20-y.dan boshlab sharqiy D. Q.da Abulxayrxon va uning qarindosh-urug'ları hukmronlik qilgan. D. Q.ning asosiy axoliyey ko'chmanchi va yarim o'troq bo'lib, chorvachilik va ovchilik, daryo va ko'l yoqalarida yashagan aholi dehqonchilik, shaharlari (Saroy Botu, Saroy Berka, O'rda Bozor, Sig'noq, Arquq) dagi aholi esa humarmandchilik va savdo-sotiq bilan shug'ullangan. 16—18-asrlarda Movarounnahr tarixshunosligida "D. Q." atamasi uning sharqiy qismi (hoz. Qozog'iston) ni anglatgan.

2. Doro Ining dunyo tarixidagi tutgan o'rni haqida fikr bildiring.

Miloddan avvalgi V asr boshlarida urushlarinig Yunonistonga forslar tahdid sola boshladi. Doro I hukmronlikqilayotgan Fors davlati yangi-yangi mamlakatlarni bosib olishga intilgan. Forslarning Yunonistonga harbiyyurishlari yunon-fors urushlari nomini olgan bo'lib, ular miloddan avvalgi 490-yildan boshlanib, Mil. avv. 449-yilga qadar davom etgan. Yunonistonning barcha shaharlarida fors elchilari paydo bo'lib, ular: «Bizninghukmdorimiz, buyuk shahanshoh Doro, kunchiqardan kunbotargacha barcha mamlakatlarning birdan-biregasi sizdan yer va suv talab qilmoqdadir», deb baralla aytishardi. Yunonistondagi ayrim shaharlar aholisiforslarga qarshilik ko'rsatishning sira iloji yo'q deb hisoblab,

shahanshoh Doro I ning shartlarini qabulqilishga rozi edilar. Afina va Sparta bosqinchilarga itoat etmaslikka ahd qildi. Fors elchilari Afinagakelganda, shahar aholisiga g'azabdan ularni O'ldirib, qoyadan tashlab yubordilar. Elchilarni chuqur quduqqatashlab yuborgan spartaliklar esa zaharxanda bilan: «Yetaricha suvni ham, yerni ham quduq tubidantopasiz-da!» deyishgan ekan.Mil. avv. VI asr oxirida Fors shohi Kichik Osiyodagi yunon shahar-davlatlarinibosib oldi. Afina hukmdori yunon polislariga yordam qo'lini cho'zdi. Bundan g'azablangan Doro I Afinadanshafqatsiz qasos olishga ahd qildi.

3. "Ekspluatatsiya" atamasiga izoh bering.

Ekspluatatsiya (fransuzcha) — mulkdorlarning boshqalar mehnati mahsulini o'z-lashtirib olishi.

15-BILET

1. Shosh haqida ma'lumot bering.

Shosh (Choch, Binkat) tarixiy viloyatining markaziy shaqri (9 — 12-asrlar). Harobasi hozirgi Toshkentiiit eski shahar qismidagi binolar ostida saqlangan. 10-asr tarixiy ma'dumotlariga ko'ra, B.ning uzunligi ham, kengligi ham 1 farsaxdan bo'lib, ko'handiz (ark), shahriston (madina), ichki (rabodi doxil) va tashqi (rabodi xorij) rabodlardan tashkil topgan. Arkning mudofaa devori, 2 darvozasi bo'lib, ulardan biri shahristonga, ikkinchisi ichki rabodga olib chiqqan. Arkda o'rda, zindon va jome masjidi joylashgan. Shahristonning ham alohida devori va 3 darvozasi bo'lgan. Bu yerda hunarmandlar ustaxonalarini va savdo do'konlari joylashgan. Ichki rabodning ayrim ma'lumotlarga ko'ra 8 ta, yana boshqa ma'lumotlarga qaraganda, 10 ta darvozasi bo'lib, unda asosan bozorlar joylashgan. Tashqi rabodda 7 ta darvoza bo'lib, paxsa, guvala va xom g'ishtdan qurilgan uy-joylar joylashgan. B. obodonligi va bahavoligi bilan sharkda shuxrat qozongan. Shahardan ko'plab suv tarmoklari o'tgan, ko'chalariga tosh yotqizilgan. Tashqi rabodda bog' va tokzorlar ko'p bo'lgan.

2. Chingizzonning harbiy yurishlari haqida fikr bildiring.

Mo'g'ul qabilalari orasidagi o'zaro urushlarda, XIII asrning boshlarida Temuchin(1155-1227) g'olib chiqadi. 1206-yilda Onon daryosi bo'yidagi qurultoyda u ulug' xon debe'lon qilinadi. Bosh shomon butun xalq oldida Temuchinga Chingizzon unvonini beradi.Chingizzon so'zi "kuchli", "qudratli", "toza" ma'nolarini bildiradi. Mamlakatni

markazlashtirish maqsadida Chiungizzon Qoraqurum qal'asini o'z davlatining poytaxtigaaylantiradi. Chingizzon tez orada janubiy Sibirda yashagan ko'pgina xalqlarni bo'ysundiradi.Ular qatorida buryatlar, yoqtular, qirg'izlar va boshqalar bor edi. Chiungizzon 1211-yilda Shimoliy Xitoyga qarshi urush boshlaydi. Mamlakatni batammom istilo qilinishi ining vorislardavrida tugaydi. Yettisuv va

Sharqiy Turkistonga qarshi 1218-yili boshlangan bosqinlar,xorazmshohlar davlatiga 1219-1221-yillarda yoyildi. Afg'oniston, Sharqiy Eron egallanib,Kavkaz orqali 1223-yilda Dashti Qipchoqqa chiqadi. Kalka daryosi bo'yida qipchoqlarningittifoqchisi sifatida ularga yordamga kelgan ruslar qo'shini mag'lub etiladi. 1224-yilda Chingizxon zabit etilgan hududlarni o'z o'g'llari: Jo'ji, Chig'atoy, O'qtoy va Tuliga uluslargabo'lib, taqsimlab beradi. O'qtoyni taxt vorisi etib tayinlaydi.

3. "Karavella" atamasiga izoh bering.

Karavella - yelkanli kema turi, Evropada, ayniqsa Portugaliya va Ispaniyada, XV asrning ikkinchi yarmi - XVII asr boshlarida keng tarqalgan. Katta geografik kashfiyotlar davri boshlangan birinchi va eng mashhur kemalardan biri.

16-BILET

1. Davan hamda Oang‘ davlatini o‘zaro taqqoslang.

Davan davlati (Xitoy manbalarida bu o'lka shu nom bilan tilgaolinadi) taxminan, mil. avv. III asrda paydobo'lib, Farg'ona vodiysida joylashgan.Xitoy hukmdorlari bir necha bor bu davlatni bosib olmoqchi bo'ldilar, biroq ularningharakatlari behuda ketdi. Harbiy yurishlarningbirida ular Davan davlatining poytaxti Ershiniqo'lga kiritdilar, biroq aholisining tovon to'lashievaziga uni tashlab chiqishgan.Davan davlati Xitoy va Sharqning boshqamamlakatlari bilan bo'lgan xalqaro savdoda muhim o'rinn tutgan. Xitoy hukmdorlariniko'proq Farg'onaning zotli otlari qiziqtirardi.Otlar naslining biriga hatto ular «Samoviy»deb nom bergenlar. «Samoviy otlar» baquvvat va chopqir bo'lgan.

Qadimshunoslar topgan dalillar Xitoy solnomalaridagi ma'lumotlarni tasdiqladi.

Ko‘p

sonli aholiga, yaxshi qurollangan va mashqko'rgan qurolli kuchlariga ega bo'lgan Davan mil. avv. II-I asrlarda yuksak taraqqiyetgan davlatga aylangan. Davan davlatining Sho'rakashat, Uchqo'rg'on singari shaharlari atrofidagi aholi yerni ishlash, sholi va bug'doyyetishtirish, bog'dorchilik va uzum yetishtirishda katta yutuqlarga erishgan.Olimlarning aniqlashicha, milodiy III asrda Davan davlati barham topgan.

2. Jaloliddin Manguberdining O‘zbekiston tarixidagi tutgan o‘rni haqida aytинг.

Jaloliddin Manguberdi (to‘liq ismi Jaloliddin ibn Alovuddin Muhammad) (1198–1231) – Xorazmshohlar davlatining so‘nggi hukmdori (1220–1231), mohir sarkarda. Anushteginiylardan. Jaloliddin burnida xoli (mank) bo‘lgani uchun Mankburni nomi bilan atalgan.Keyinchalik bu nom talaffuzda o‘zgarib “Manguberdi” nomi bilan mashhur bo‘lib ketgan. Parvon jangi (1221) – Jaloliddin Manguberdining mo‘g‘ul bosqinchilariga qarshi olib borgan janglarid

an biri.Parvon jangi o‘g‘ullarning bu urushdagi eng katta mag‘lubiyati bo‘lgan. Mo‘g‘ullar bosib olgan ko‘pgina shaharlarda xalq qo‘zg‘olon ko‘tarib mo‘g‘ulnoiblarini o‘ldirganlar.Sind daryosi bo‘yidagi jang – Jaloliddin Manguberdi va Chingizzon qo‘sishlari o‘rtasidagi jang (1221-yil 25-noyabr). Jangda Chingizzon qo‘sishlari muvaffaqiyat qozonadi.

3. “Espeditsiya” atamasiga izoh bering.

Ekspeditsiya (lot. — tartibga keltirish, yurish) —1) biror narsa (mas, xatxabarlar, yuk va shahrik.)ni jo‘natish, tarqatish; 2) muayyan narsani jo‘natuvchi, tarqatuvchi muassasa, korxona bo‘limi; 3) biror maxsus (ilmiy, harbiy) topshiriqqa ega bo‘lgan shaxslar guruhi, otryadning safari; shundan tadbir qatnashchilari guruhi.

17-BILET

1. Qang‘ davlati haqida fikrlaringizni bildiring.

Xitoy manbalaridan bu davlatning Qang‘yuy deb atalgani ma’lum. Mil. avv. III asrda unga saklarasos solishgan. Qadimshunoslarning aniqlashicha, Toshkent vohasida miloddan avvalgi III asrda asos solingan, Qanqa – Qang‘xashahar-qal’asi saklarning o‘sha kezlardagipoytaxti Qang‘dez bo‘lgan. Xitoy manbalaridabu shahar Bityan deb atalgan. Qang‘ davlatining asosiy shaharlari Sirdaryo sohillari bo‘ylab joylashgan.Miloddan avvalgi II asr oxirida Qang‘ qudratli davlat birlashmasiga aylanadi. U ning hukmdorlari o‘z nomidan tangalar zarbqildir ganlar. Qang‘ davlatida istehkomlar, ibodatxonalar, savdo va hunarmandchilik mahallalari barpo etilgan.Davlatning madaniy markazlaridan biriToshkent vohasi edi. Ayni shu hududda o‘troqziroatchilik va hunarmandchilik madaniyati vujudga kelgan.Uning hududidan Buyuk Ipak yo‘liningshimoliy tarmog‘i o‘tganligi davlat iqtisodining gullab-yashna shiga imkon yaratdi. Lekin ayni shu hol ko‘chmanchi qabilalar bilan urushlarning kelib chiqishiga sabab bo‘ldi. Bu urushlarda qang‘arlar (Qang‘ davlati aholisinishunday atashgan) ko‘pincha g‘olib chiqaredilar. Milodiy III asrda Qang‘ davlati parchalanibketdi.

2. Oktavian Avgust haqida ma’lumot bering.

Mil. avv. 31-yilda Yunoniston qirg‘oqlarida Antoniy va Oktavian flotlari o‘rtasida jang

bo‘ldi. Jang qizigan bir pallada Kleopatra vaAntoniy Aleksandriya shahriga qochadilar.

Armiya va flot Oktavianga taslim bo‘ladi. Keyingi yili Oktavian qo‘sish bilan Misrga yetibkeladi. Antoniy va Kleopatra o‘z-o‘zini o‘ldiradi, Misr esa Rim davlati provinsiyasiga aylanadi.Shu tariqa Oktavian butun Rim imperiyasiningyakka hukmdori bo‘lib oladi.Mil. avv. 29-yilda Oktavian Senatdan imperator unvonini va Avgust laqabini oladi.U Rim imperiyasining asoschisiga aylanib,bir qator islohotlar o‘tkazdi. Imperator kengko‘lamda

qurilish ishlari olib bordi. Uning davrida Rimda ko'plab saroylar va ibodatxonalarbunyod etildi. Oktavian Avgust vafotidan so'ng uning vorislari Kaligula va Neron hukmronligi davrida imperiyada inqiroz boshlandi. Faqatmilodiy II asrning bosqlarida Rimning kuchqudrati qayta tiklandi. Bu asr Rim imperiyasining «oltin asri» degan nom olgan.

3. "Jevachi" atamasiga izoh bering.

Jevachi (jeva — qurol-aslaha) — qurol-aslahaxona boshlig'i.

18-BILET

1. Sparta shahar-davlati haqida ma'lumot bering.

Milloddan avvalgi XII asrda Janubiy Yunoniston (Lakonika) hududiga doriyalar qabilasi

bostirib kirdi. Ular mahalliy qabilalarni bo'yundirib, Sparta davlatiga asos soldilar. Sparta engyirik Yunon davlatlaridan biriga aylandi. Spartaliklar qulga aylantirilga mahalliy aholi – ilotlarham aslida yunonlar bo'lib, ular bilan bir tilda so'zlashgan. Mil. avv. VIII - VII asrlarda nullarsoni uncha ko'p bo'limgan Afinadan farqli o'laroq Spartada nullarga aylantirilgan aholiko'pchilikni tashkil etar, ular ham spartaliklardan qattiq nafratlanar edi. Chet elli klar Spartagakiritilmagan. Savdo-sotiq sust rivojlangan, san'at asarlari, chiroylar ibodatxonalar hambo'limgan. Hamma uylar bir biriga o'xshatib qurilgan. Spartada haykaltaroshlar ham, rassomlarham, olimlar ham bo'limgan.

2. Ismoil Somoniylar haqida ma'lumot bering

Ismoil Somoniylar o'rta asrlarning qobiliyatli, serg'ayrat va nihoyatda zukko davlat arbobi edi. U Movarounnahrni birlashtirib, mustahkam davlat tuzishga intildi. Shimoli sharqiy hududlarga yurish qiladi. 893-yilda Taroz shahrini zabt etib, dashtliklarga qaqshatqich zarba beradi. Movarounnahr aholisining mustaqillikka erishishi, shubhasiz, Arab xalifalariga yoqmas edi. Shu boisdan xalifalik safforiylar bilan somoniylarni to'qnashtirishga va ularning har ikkisini ham zaiflashtirib, bu boy viloyatlarda o'z ta'sirini qayta tiklashga harakat qiladi. Xalifa Mu'tazid (892–902)safforiylar hukmdori Amr ibn Laysga Xuroson bilan birga Movarounnahr ustidan ham hukm yuritish huquqi berilgani haqida farmon chiqaradi va uni Ismoilga qarshi gij-gijlaydi. Natijada 900-yilda ular o'rtasida urush boshlanadi. Urush Ismoilning g'alabasi bilan tugaydi. Butun Xuroson somoniylar qo'l ostiga o'tadi. Noilojlikdan xalifa Ismoilga hukmdorlik yorlig'ini yuborishga majbur bo'ladi. Ismoil Somoniylar butun Movarounnahr va Xurosonni o'z qo'l ostida birlashtirdi. Buxoro shahri bu ikki davlatning poytaxtiga aylandi.

3. "Gildiya" atamasiga izoh bering.

Lotin so'zidan kelib chiqqan atama gremium. Shuningdek, siz bir xil ijtimoiy mavqega ega bo'lgan yoki umumiylar xususiyatlarga ega bo'lgan boshqa odamlar

guruhiba murojaat qilishingiz mumkin.

Bir turdag'i kabi uyushma , gildiya O'rta asrlarda Evropa shaharlarida savdo-sotiq bilan shug'ullanadigan hunarmandlarni birlashtirish uchun paydo bo'lgan. Birlashish orqali hunarmandlar faoliyoti oshirishi, talabni tashkil qilishi va barcha sheriklar uchun ishlashni kafolatlashi mumkin edi. Boshqa tomonidan, ular o'z ishlarini o'qitishga bag'ishlangan edilar. Ushbu muammolar gildiyani boshlang'ich nuqtasi sifatida ko'rib chiqishga majbur qiladi zamonaviy kasaba uyushmalari , ierarxiyasiz bo'lsa ham.

19-BILET

1. Qadimgi Afina va Sparta davlatlarini taqqoslang.

Afina Yunonistonning Attika deb atalgan tog'li joyida vujudga kelgan. Arxeologik ma'lumotlarga ko'ra, bu joylarda odamlar neolit davridan boshlab yashagan. Attikaliklar Afina ma'budiga sajda qilganlar. Attikadagi qishloklar birlashib Afina shahri vujudga kelgan (miloddan avvalgi 9–8-asrlar). Bu vaqtida (Gomer davri) harbiy demokratiya susayib, urug'chilik munosabatlari yemirila boshlagan edi. Hokimiyatni urug' aristokratlari (evpatridlar) boshqarardilar. Mil. av. 7-asrda Ada evpatridlar siquvi kuchayib dehqonlar ahvoli og'irlashgan edi. Mil. av. 594 yilda savdogarlar aristokratiyasidan Solon arxon (hokim) bo'ldi. U Afinada ijtimoiysiyoziy tuzumni tubdan o'zgartiradigan islohotlar o'tkazdi. Qarzlarni bekor qildi, qarz tufayli qul qilib sotishni taqiqladi, urug'chilik munosabatlariga uzil-kesil zarba berdi. Siyosiy huquq va lavozimlar kishilarning mol-mulkiga qarab belgilanadigan bo'ldi. Aristokrat naslidan bo'lgan Pisistrat o'z tarafdarlari va yollanma askarlariga tayanib, miloddan avvalgi 560 yilda o'zini Attika dehqonlarining dohiysi deb e'lon qildi va Afinaning mustabid hokimi bo'lib oldi. Pisistrat o'ziga qarshi bo'lgan aristokratlarning yerlarini tortib olib dehqonlarga ulashib berdi, ularga davlat hisobidan pul qarz berishni joriy etdi. Pisistrat davrida Afinada savdo munosabatlari rivoj-landi, ibodatxona va boshqa qasrlar qurildi, suv quvuri o'tkazildi.

2. Mahmud G'aznaviy haqida ma'lumot bering.

Mahmud G'aznaviy davrida (997–1030) esa uning hududi kengayib, Sharqning eng qudratli davlatlaridan biriga aylangan. Somoniylar sulolasiga barham topgach, Mahmud G'aznaviy Xuroson hududlarini, so'ng Xorazm davlatini (1017) ham o'z saltanatiga qo'shib olgan.

3. "Dukchi" atamasiga izoh bering.

Dukchi (forscha yig, duk) — charxning yigirilayotgan ip o'ralibboriladigan qismi. Duk yasovchi hunarmand dukchi deyilgan.

20-BILET

1. Qadimgi Xorazm va Kushon podsholigini o'zaro taqqoslang.

Bot tomonidan qo'shilgan matn boshi Xorazm, Qadimgi Xorazm — Turon va Eron mintaqalari oraliq'ida joylashgan tarixiy o'lka va qadimgi davlat. Xorazm hududi qadimda Amudaryo adoqlaridan janubga tomon Murg'ob va Tajikiston.

daryolarining yuqori oqimlarigacha cho‘zilgan. Shu boisdan bu qad. tarixiy o‘lka fanda 2 xil: Kdd. Xorazm va Katta Xorazm nomlari bilan ma’lum. X. haqidagi ilk ma’lumotlar Avesto, Doro I ning Bixistun kitobalari, qad. yunon mualliflari (Gekatey, Gerodot, Strabon va boshqalar) hamda ilk o‘rta ayerlarning arab geograflari asarlarida uchraydi.

2. Yustinian I haqida ma’lumot bering.

Yustinian I davrida Konstantinopolda barpo etilgan Avliyo Sofiya ibodatxonasini hech shubhasiz ilk o‘rta asrlaming eng mahobatli me’morchilik inshooti deb atash mumkin. Uning ulkan gumbazi (diametri 31,5 m) bo‘lib. 40 ta deraza gulchambari bilan qurshalgan. Osmon gumbazi kabi ushbu gumbaz goho havoda muallaq turgandek tuvuladi. Turli xil toshlar va ovna parchalaridan yasalgan juda ajoyib mozaikalar ibodatxona devorlarini bezagan.

3. “Delegat” atamasiga izoh bering.

Delegat (lotincha — yuborgan) — biror tashkilot, jamoa tomonidan vakolatlil qilib saylab yoki tayinlab yuborilgan vakil.

21-BILET

1. Karfagen haqida ma’lumot bering.

Shimoliy Afrikaning sohillarini, Sardiniya, Korsika orollarini o‘z ichiga olganqudratli davlat – Karfagen qudlorlari Sitsiliyaorolining g‘arbiy qismini egallab olgan edilar. Aynan Sitsiliya masalasi Rim va Karfageno‘rtasidagi urush boshlanishiga sabab bo‘ladi. Rimliklar Karfagen bilan uch marotabaurushdilar. Bu urushlar tarixga Puni urushlari nomi bilan kirgan edi, negaki, rimliklar Karfagenni Puna deb atashardi. Birinchiurushda rimliklar g‘alaba qozondilar va Sitsiliyani bosib olib, karfagenliklarni o‘zlarigao‘lpon to‘lashga majbur qildilar. Karfagen qudlorlari Ispaniyaning katta qismini bosib oldilar. Karfagen armiyasiga tajribali sarkarda Gannibal boshchilik qilardi. Gannibal qo‘sishinlarining Ispaniyadan Italiyaga qarshi yurishlari tufayli ikkinchi Puni urushi boshlandi. Karfagen armiyasi Alp tog‘lari etaklariga yetib bordi. O‘tibbo‘lmasdek tuyulgan tog‘lardan oshgan Gannibal Shimoliy Italiya hududiga bostirib kirdi vamil. avv. 216-yilda Kann yaqinidagi jang darimliklar armiyasini tor-mor etdi. Bu jangda 70ming rimlik legioner halok bo‘lgan. Mag‘lubiyatdan keyin rimliklar hal qiluvchijanglarga botina olmaganlar. Italiya aholisi Gannibalni qo‘llab-quvvatlamadi, chunki Karfagen yollanma qo‘sishinlari mamlakatni talontaroj qilib tashlagan edi. Rimlik sarkarda Ssipionning kutilmaganda o‘z qo‘sishinlari bilan Afrika qirg‘og‘iga kelib tushganidan xabar topgan Gannibal Karfagenni himoya qilishga otlanadi, ammo mil. avv. 202-yilda uning lashkari Zama shahri yaqinida (Shimoliy Afrika) rimliklar tomonidan tor-mor etildi. Karfagen Rimga taslim bo‘lib, katta miqdordagi boylik bilan tovon to‘lashi kerak edi. Biroq vaqt o‘tib, Karfagen o‘z

qudratini tiklashgaharakat qiladi.Uchinchi Puni urushida rimliklar Karfagenniqamal qildilar. Shahar aholisi ikki yil Karfagenni mudofaa qildi, shaharda ochlik boshlandi.Rimlik legionerlar shaharga hujum qilib, o'tqo'yishar edi.Shunday qilib, mil. avv. 146-yilda Karfagen butunlay vayronaga aylantirildi. Rimqo'shirlari esa g'alaba sururi, talangan o'lja vaminglab qullar bilan Italiyaga qaytib keldilar.

2. Xiva xoni Abulg'oziy Bahodirxon haqida ma'lumot bering.

1644-yilda Abulg'oziy Bahodirxon Xiva xonligi taxtini egallaydi. Abulg'oziy Bahodirxon qabila boshliqlari nufuzini yanada oshirish yo'li bilan ulaming markaziy hokimiyatga qarshi xattiharakatlariga barham bermoqchi bo'ldi. U xonlikdagi barcha 32 qabilani to'rt guruhga bo'ldi: qiyot-qo'ng'iroq, uyg'urnayman, qang'li-qipchoq, nukus-mang'it. Bunda qabilalarning urfodatlari, turmush tarzi va qarindoshlik aloqalari hamda joylashgan yerি hisobga olindi. Har bir qabilaviy guruhga inoq tayinlanib, xon inoqlar orqali qabilalarga tegishli masalalami hal qilgan. Inoqlar xonning eng yaqin maslahatchisi sifatida saroyda istiqomat qilganlar.

3. "Manifest" atamasiga izoh bering.

Manifest(lot)-hukumatning juda muhim voqeа munosabati bilan xalqga qilgan yozma murojati

22-BILET

1. Eftallar davlati haqida ma'lumot bering.

Eftallar davlati. V asrning 20-yillardidan VI asrning 70-yil-larigacha bo'lgan davrda O'rta Osiyoda eftaliylar dav la-ti faoliyat ko'rsatgan. Yozma manbalarda eftaliylar, eftallar nomlar eftallar shohi "Eftalon", ba'zi manbalarda "Vax-shunvar"dan olingen Eftallar davlati – ilk o'rta asrlarning qudratli davlati. V asrning ikkinchi yarmi va VI asrning boshlarida Eftallar davlati O'rta Osiyo, Afg'oniston, hozirgi Pokiston, Shimoliy Hindiston va Sharqiy Turkiston hududlarini o'z ichiga olgan eftallar V asr boshlarida O'rta Osiyo hududiga Sharqdan kirib kelganlar. eftaliylar davlatining dastlabki poytaxti Buxoro yaqinidagi Poykant va Varaxsha shaharlari bo'lgan. Bu davlatga O'rta Osiyodan tashqari Sharqiy Turkiston, Afg'oniston, Shimoliy Hindiston va hozirgi Pokiston hududlari ham kirgan. eftallar davlati o'zaro aloqa o'matish maqsadida 456- yilda Xitoya elchi yuborgan. eftallarning tobora kuchayib borayotganidan xavfsiragan sosoniylar ularga qarshi yurish qiladi. 484-yilda eftallarga qarshi bo'lgan urush sosoniylar shohi Pero'zning halokati bilan tugaydi. Shundan so'ng eftallarga qaram bo'lib qolgan sosoniylar ularga kumush hisobida belgilangan bojni uzlusiz to'lab turganlar. eftaliylar davrida saltanat yakka hukmdor tomonidan boshqarilgan. Taxt otadan bolaga qolmay, shu suloladan kim loyiq deb topilsa o'sha taxtga o'tirgan. Nomzodni aniqlab taqdim etadigan kengash ham mavjud bo'lgan. Bu kengash su-lolaning mo'tabar namoyandalari hamda saltanatning obro'li a'yondan iborat bo'lgan. Viloyatlarda boshqaruvi mahalliy xonadonlar (sulolalar) tomonidan olib borilgan. Mazkur mulklar hukmdor – Sho(shoh)ga tobe sulolalar tomonidan boshqarilgan. Hatto ularning har biri o'zining kumush yoki mis tangasini zerb etgan

2. Amir Umarxon haqida ma'lumot bering.

Amir Umarxon davridagi yirik shoirlardan biri Mahmur (asl ismi Mahmud) XVIII asr oxirida tug‘ilib, 1444-yili vafot etgan. Qo‘qondagi madrosayi Mirda o‘qigan, keyin qo‘shinda sipohlik qigan. Mahmurning hajviy she’rlar devoni saqlangan bo‘lib unda oltmishto‘qqiz asar (3717) misra jamlangan hajviy asarlarida xalqqa jabr yetkazgan keskin taqid ostiga olgan. Xususan, “hapalak” she’rlarida hapalak qishlog‘ining ayanchli manzaralari aks ettirilgan.

3. “Chorizm” atamasiga izoh bering.

Chorizm – chor Rossiyasi tomonidan Markaziy Osiyoga bostirib kirgan 1850 yillardan 1920 yillargacha bo‘lgan davrning nomlanishi.

23-BILET

1. Maurya davlati haqida ma'lumot bering.

Yunon-makedon qo‘sishinlariga qarshikurashga mashhur hind sarkardasi Chandragupta sardorlik qiladi. Chandragupta Shimoliy Hindistondagi barcha davlatlarni o‘ztarkibiga olgan Maurya davlatiga asos solgan. Pataliputra shahri esa Maurya davlatipoytaxtiga aylandi. Mil. avv. III asrda podsho Ashoka hukmronligi davrida Maurya rivojlanishda yuksak taraqqiyotga erishdi.

2. Boburiylar sulolasidan bo‘lgan Shoh Jahoning Hindiston tarixidagi tutgan o‘rn haqida fikr bildiring.

ShohJahon (1592.5.1, Lohur 1666.22.1, Agra) — Boburiylar sultanati hukmdori (1627—58), Jahongirshohning 3-o‘g‘li. Asl ismi Xurram. 1616 yil Dekan (to‘g‘rirog‘i — Dakan)dagi g‘alabasidan so‘ng Sh.J. nomini olgan. 1622—25 yillar otasi Jahongirshohga qarshi urushib, yengilgan. 1627 yilda taxt uchun kurashlarda g‘olib bo‘lib, "Abul Muzaffar Shahobiddin Muhammad Sohibqironi Soniy" taxallusini olgan. Taxtga o‘tirgan zahoti bir qancha isyonlarni bostirishga majbur bo‘lgan. Sh.J. poytaxtni Agradan Dehliga ko‘chirgan. Bu davrda adabiyot, san’at, musiqa va boshqalar fanlar rivoj topgan. Sh.J. bir qancha muhtasham obidalarni bunyod ettirgan — Agrada Tojmahal, Qizil qal’a, Dehlida Jome masjid, Lohurda Shalimar bog‘i va boshqalar Sh.J. davrida Boburiylar sultanati tanazzulga yuz tuta boshlagan. 1630—33 yillarda Gujarat va Dekanda qattiq qurg‘oqchilik tufayli ocharchilik bo‘lgan, xalqning ahvoli og‘irlashgan, shuning uchun Sh.J. mazkur o‘lkalardagi yer solig‘ini kamaytirgan. Sh.J. davrida Yevropa savdo kompaniyalarining Boburiylar davlatiga suqilib kirishi kuchaygan, Shu kezlarda uning o‘tillari o‘rtasida taxt uchun kurash avj olgan. Bu kurashda katta o‘g‘li Avrangzeb g‘olib kelib, taxtni egallagan. Sh.J. Tojmahal maqbarasida xotini Mumtoz Mahal yoniga dafn etilgan.

3. “Kommuna” atamasiga izoh bering.

Kommuna (frans. commune, lot. communis — umumiyl) — 1) o‘rtta asrlarda

G‘arbiy Yevropada shahar Kommunasi — feedallardan o‘z-o‘zini boshqarish huquqlarini olishga erishgan jamoa; 2) hozirgi bir necha xorijiy davlatlarda — quyi ma’muriy hududiy birlikning nomi.

24-BILET

1. Qadimgi Afrosiyob haqida ma ’lumot bering.

Afrosiyob – Samarqandning qadimgi xarobasi. Bu nom tarixiy manbalarda qadimgi Samarqandga nisbatan faqat XVII asrdan boshlab uchraydi. Qadimgi Samarqand sug‘d manbalarida Smarakanve deb atalgan. Mil. av. 4-asrda Samarqand Aleksandr Maqsuniy qo‘shinlari tomonidan istilo etilgach, yunon mualliflari kundaliklarida Maroqanda sifatida eslatiladi. Maroqanda Smarakanve ning yunoncha tarjimasi. Movarounnahrda somoniylar hokimiyat tepasiga kelgach, qadimgi Smarakanve 9-asrdan boshlab Samarqand deb atala boshlandi.

2. Oliver Kromvelning Angliya ta rixidagi o ‘rnii haqida fikr bildiring

KROMVEL (Cromwell) Oliver (1599—1658) — 17-asrdagi ingliz inqilobi arbobi, independentlar rahbari. 1640 yil Muddatsiz parlament (Qonun chiqaruvchi organ)ga saylangan. 1 – (1642-46) va 2 – (1648) fuqarolar urushida qirol armiyasi ustidan g‘alaba qozongan parlament armiyasining asosiy rahbarlaridan biri. Kromvel armiyaga tayanib presviterianlarni parlamentdan haydagan (1648); qirolni qatl etish va respublika e’lon qilinishiga ko‘maqlashgan (1649), vatijada hokimiyat Kromvel tarafдорлари qo‘lida to‘plangan. 1640 yildan lord-general (barcha harbiy kuchlar bosh qo‘mondoni). Irlandiya va Shotlandiyada ozodlik harakatlarini, levellerlar va diggerdar harakatini bostirgan, Kromvel 1653 yil parlamentni tarqatib, yakka shaxs harbiy diktatura rejimi — protektorat o‘rnatgan.

3. “Diktatura” atamasiga izoh bering.

Diktatura (lotincha-cheklanmagan hokimiyat) - hech qanday qonun bilan cheklanmagan, zo‘rlikka tayanuvchi hokimiyat.

25-BILET

1. Prussiya qirolligi haqida ma ’lumot bering.

Prussiya (PreuBen) — davlat, so‘ngra Germaniyadagi yer (federativ ma’muriy birlik; 1945 yilgacha). P.ning asosiy tarixiy o‘zagi — Brandenburg 1618 yil Prussiya gersogligi (Tevton ordeni tomonidan 1525 yil bosib olingan prus yerlarining bir kismida vujudga kelgan) bilan birlashgan. BrandenburgPrussiya davlati 1701 yil Prussiya qirolligiga aylangan (poytaxti — Berlin shahri). Prussiyaning iqtisodiy va siyosiy hayotida yunkerlar rahbarlik rolini o‘ynaganlar. Gogensol-lernlar sulolasidan chiqqan Prussiya qirollari (Fridrix II va boshqalar) XVII asr XIX asrning I yarmida davlat hududini sezilarli darajada kengaytirgan. 1871 yil prus yunkerlari Bismark boshchiligidagi "Temir va kon" bilan

Germaniyani prus-militaristik asosda birlashtirilishini yakunlashgan; Prussiya qiroli ayni vaqtida Germaniya imperatori bo'lgan. Germaniyadagi 1918 yil noyabr inqilobi nati-jasida Prussiyadagi monarxiya barham topgan. Prussiya Germaniya yerlaridan biriga aylangan. Ikkinci jahon urushida fashistik Germaniya tormor keltirilgach, Prussiya hududi ayrim yerlarga taqsimlangan (1945); 1947 yil Germaniyadagi Kontrol kengash Prussiya davlatini militarizm va reaksiya ning beshigi sifatida yo'q kilinganligi haqida qonun qabul qilgan.

2. Boburiylar sulolasidan bo'lgan Akbarshohning Hindiston tarixidagi o'rni haqida fikr bildiring.

Imperiya Akbarshohdavrida Boburiylar sulolası hukmdorları ichida «Buyuk Akbar» degan unvonga sazovor bo'lган Humoyunning o'g'li Akbarshoh 1556- yilda otasi taxtini egalladi. Akbarshoh hamisha uzoqnira'zlab siyosat yuritdi. Shu tufayli u Hindistonda o 'z hukmronligini to'la va uzil-kesil o'rnatoldi. Shuning uchun ham uni Hindistondagi Boburiy hukmdorlar ichida eng ulug'i - «BuyukAkbar» deb atashgan. Akbar Hindiston tarixidagini emas, balki jahon tarixida ham eng buyukshohdir. Agar yevropalik hukmdorlar bilan taqqoslanadigan bo'lsa, Akbar ulug'vorlikda ham, omadbarorlikda ham ulardan ustun turadi. Ishvari Prasad,hind tarixchi limi Akbarshoh bundaybuyuklikka osonlikcha erishgan emas. Uning asosiy raqibi Hindistondagi afg'on qabilalari yetakchilari edi. Akbarshoh qo'shini 1556- yilda afg'on qabilalari qo'shinini tor-mor etdi. 1559-yilga kelib taxt uchun boburiylarga qarshi kurashning yetakchi kuchlari - afg'onlarning Sursulolasi butunlay yanchib tashlandi. Akbarshohning hukmronlik yillari imperianing oltin davri bo'lgan. Akbarshoh zukko davlat arbobi, mohir sarkarda bo'lishi bilan bir qatorda, itoatkor og'il,g'amxo'r ota ham edi. Qo'1 ostidagi xalqlarning turmush farovonligi doimo uning e'tiborida turgan. Kambag'al, beva-bechoralarga muntazam moddiy yordam ko'rsatgan. Akbarshohfalsafa, din, adabiyot va tarix ilmini yaxshi egallagan. U boshqa din vakillariga nisbatan hamadolatli siyosat yuritgan. Akbarshoh musulmon bo'limganlardan undiriladigan «jizya» solig'inibekor qilgan. Hindlarning ziyoratgohlaridan olinadigan soliqni man etgan. Imperiya hududidayagona savdo solig'i joriy etilgan. Ham xolisa, ham jogirdorlar yerlaridan teng miqdorda soliqundirilgan. Davlat idoralaridagi lavozimlar, dini va mazhabidan qat'i nazar, shaxsningsalohiyatiga qarab taqsimlangan. Akbarshoh barcha fuqarolarga din erkinligi bergen. Bir so'z bilan aytganda, Akbarshoh hindlar bilan musulmonlarning yonma-yon, tinch-totuvyashashlariga erishgan. Akbarshoh yuritgan bunday adolatli siyosat boburiylar davlatiningulkан imperiyaga aylanishida, uning mahalliy aholi va amaldorlar tomonidan qo'llab-quvvatlanishida katta rol o'ynadi. Bu esa, o'z navbatida, imperianing qudrati vashon-shuhratining yanada ortishiga

Telegram: @maktabimuz Admin: @shaxbozbekadmin +998900112078
xizmatqilgan.Akbarshoh Hindistonda yuritgan adolatlisiyosati evaziga «Milliy podshoh», «Xalq hukmdori» nomlariga ham sazovorbo'lgan.Akbarshoh 1605-yilda vafot etgan.

3. “Kapital” atamasiga izoh bering.

Kapital-o'z egasiga daromad keltiruvchi xususiy mulk(fabrika, zavod va boshqalar) o'z-o'zini ko'paytiruvchi sarmoyadir.

26-BILET

1. Konstantinopol shahrining dunyo tarixidagi ahamiyati haqida fikr bildiring.

Imperator Konstantin zamonida, milodiy 330-yili Bosforbo‘g‘ozidagi Vizantiy shahri Rim imperiyasining poytaxtideb e’lon qilindi. Imperatorning buyrug‘i bilanshahardagi barcha eski binolar buzib tashlandi va yangi shahar qurildi. Shaharimperatorsharafi ga Konstantinopol deb atala boshlandi.Ulkan imperiyani Konstantinopoldanturabboshqarish mushkul edi. Imperator Feodosiyo‘limidan so‘ng milodiy 395-yili Rim imperiyasi uning ikki o‘g‘li o‘rtasida G‘arbiy va Sharqiy qismlarga ajrab ketdi. G‘arbiy qismga Italiya, Yevropa va Shimoliy Afrikadagi vilo yatlar,Sharqiylar qismga esa Bolqon yarimoroli, KichikOsiyo va Misr yerlari kirgan. Sharqiylar Rim imperiyasida imperatorning yagona hokimiyatisaqlanib qolgan, G‘arbiy Rim imperiyasi esaalohida davlatlarga parchalana boshladi.

2. Ismoil I Safaviy haqida ma'lumot bering.

Ismoil I Safaviy (1487.17.7— 1524.23.5) - Eron shohi (1502 y.dan), Safaviylar davlati asoschisi, sarkarda, shoir. Qizilboshlilar yordamida Ozarbayjoni (1500—01), Tabrizni (1502) egallab, o‘zini shoh deb e’lon qilgan. Tez orada Eron, Armaniston, Iroq va Mavarounnahrning bir kismini bosib olgan (1503—10). I. I davrida Safaviylar davlati ancha kengaygan. 1512 y. I. I qo‘sishlari Boburga Samarqand taxtini egallahsha yordam beradi. Lekin, 1513 y. boshida o‘zbek sultonlari Ubaydulla va Muhammad Temur qo‘shindan qattiq zarbaga uchradi. Usmonli turklar bilan bo‘lgan urushda I. I yengilgach (1514), o‘z qo‘l ostidagi G‘arbiy Armaniston, Kurdiston va Iroqning bir qismidan ajradi. Mamlakat iqtisodini rivojlantirishga intilgan; ma’muriy idoralar faoliyatini mustahkamlagan; mustaqil bo‘lishga harakat qilgan ko‘chmanchi zodagonlar bilan urush olib borgan. Islomning shia mazxabini davlat dini deb e’lon qilgan. Turkiyzabon she’riyatning rivojlanishiga munosib hissa qo‘shtan.

3. “Rezervatsiya” atamasiga izoh bering.

Rezervatsiya (lotincha — saqlayman) — biror davlatda tub joyaholisining omonqolgan qismini zo‘rlab joylashtirish uchun ajratilgan hudud.

27-BILET

1. O'rta asrlarda Italiyadagi Florensiya shahri haqida ma'lumot bering.

Bu davrda Italiyadà Florensiya àlohidà o'rın tutàdi. Sàvdodàn kelgàn dàromàd uni Yevropaning eng býi shaharlàridàn birigà àylàntiràdi. Shahar hîkimlari to'plàngan boyliklär hisobidàn mà'mîrchilik obidàlärini bunyod ettirib, hàykâltàroshlik và rassimchilikni yuksàltirgànlar.

Eng màshhur rassimlär, hàykâltàroshlär, mà'murlär Florensiyadàn bo'lib, shahar-râspublikà hîkimlari ularning bârakàli ijidi uchun shârif yaratib bârgânlar.

Mâdaniyat märkâzlàridàn yanà biri Vånâtsiya edi. Sha-hardà kitib chop etish yuksàlgan. Venetsiyada nâshr qilin-gân antik dâvr muâlliflari và gumânistlär àsârlari butun Yevropadà kâng tarqâlgan.

2. Otto fon Bismarkning Yevropa tarixidagi tutgan o'rni haqida fikr bildiring.

Otto Eduard Leopold Karl-Vilgelm-Ferdinand fon Bismark (nem. Otto Eduard Leopold von Bismarck; 1815-yil 1-aprel — 1898-yil 30-iyul) - «temir kansler» deb atalgan knyaz, siyosatchi, davlat arbobi, German Imperiyasining birinchi kansleri. Prussiya qirolligida Bismark konservatorlar orasida yunkerlar namoyondasi sifatida obro' qozongan, diplomat sifatida faoliyat yuritgan (1851-1862-yillar). 1862-yilda Prussiya hukumatining bosh vaziri etib tayinlangan. Konstitutsion inqiroz vaqtida monarxiyani himoya qilib liberallarga qarshi chiqgan. Tashqi ishlar vaziri sifatida Olmon-Daniya urushidan so'ng Prussiyani Germaniyadagi yetakchi kuchga aylantirdi.

U Reyxskansler va Prussiya bosh vaziri sifatida 1890-yilgi iste'fosiqa qadar Reyxning siyosatiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Bismark tashqi siyosatda kuchlar balansi prinsipiqa amal qilgan.

3. "Demokratiya" atamasiga izoh bering.

Demokratiya – yunoncha «xalq hokimiyyati», har bir fuqaro o'zmamlakatini boshqarish masalasi bo'yicha o'z fi krini bayon etadigan, shuningdek, davlat boshqaruvida ishtirok etadigan ijtimoiytuzum.

28-BILET

1. Baqtriya davlati haqida ma'lumot bering.

Mil. avv. 250-yilda Baqtriya Salavkiylar davlati tarkibidan ajralibchiqadi. Antik dâvr tarixchilarining xabar berishicha, mingta Baqtriya shahri hukmdori Diodoto'zini podsho deb e'lon qiladi. Shu voqeadanboshlab Yunon-Baqtriya davlati tarixi boshlanadi. Mil. avv. 250-yilda Salavkiylar davlatitarkibidan ajralib chiqqan Parfiya Baqtriyaningraqibiga aylanadi. Baqtriyadan tashqari, Yunon-Baqtriya podsholigi tarkibiga So'g'diyona va Marg'iyonaham kirgan. Diodotdan keyin Yunon-Baqtriyada hukmronlik davlat tarixida sezilarli iz qoldirmagan

Yevtidemga o'tadi. Yevtidemning o'g'li Demetriy hukmronligi davrida Yunon-Baqtriyapodsholigi eng katta sarhadlarga ega bo'ldi. Hindistonning bir qismi bu davlatga qo'shibolindi.

2. Turkiston general-gubernatori fon Kaufman haqida ma'lumot bering.

ma'muriyhududiy birlik. Rossiya Imperiyasi bosib olgan G'arbiy Turkiston hududida Rossiya imperatori Aleksandr II farmoni bilan tashkil etilgan (1867-yil 11-iyul). Xuddi shu yili Turkiston harbiy okrugi ham tuzilgan. Turkistonning birinchi generalgubernatori etib rus podshosining yaqin mulozimi generalad'yutant K.P.fon Kaufman tayinlandi. U 14 yil mobaynida (1867—1881-yillarda) Turkiston o'lkasini qattiqqo'llik bilan boshqargan. Kavkaz, Boltiqbo'yi o'lklalaridagi ozodlik harakatlarini bostirishda tajribali ma'mur va usta siyosatchi ekanligini ko'rsatgan fon Kaufmanni "Turkistonning Bunyodkori" deb ulug'lashgan. U Toshkent jamoatchiligi vakillari yig'ilishi (1868-yil 22-yanvar)da birinchi bor ruslarni Turkiston xalqlarining "Katta Oq'asi" deb atagan. Turkiston 19-asrning boshlarida Britaniya Imperiyasi va Rossiya Imperiyasi orasida tortishuvlarga sabab bo'lgan.

3. "Ekspansiya" atamasiga izoh bering

Ekspansiya – bir davlatning o'zga mamlakatlar hududi va bozorini egallab olish maqsadida o'z siyosi va iqtisodiy ta'sirini yoyishga qaratilgan siyosati.

29-BILET

1. Avstriya-Vengriya imperiyasining Yevropa tarixidagi ahamiyati haqida fikr bildiring.

Avstriya-Vengriya imperiyasi 1867-yilda Avstriya va Vengriyaning hukmron tabaqalari o'rtasidagi bitim asosida vujudga keldi. Imperianing Avstriya qirolligi tarkibiga Chexiya, Moraviya, Galitsiya va Bukovina, Vengriya tarkibiga esa Slovakiya, Xorvatiya va Oransilvaniya kirgan. Shu yilning o'zida imperianing yangi konstitutsiyasi qabul qilingan. Unga ko'ra, imperianing umumiy hukmdori Avstriya imperatori bo'lgan. Imperator Gabsburglar sulolasi vakili edi. Sulola imperiyani 1867-yildan 1918-yilgacha boshqargan. Imperiya tashkil etilgan paytda imperator Frans Iosif II edi.

2. Afina davlatida Periklning davlat boshqaruvi haqida ma'lumot bering.

Mil. avv. 443—429-yillarda 15 marotaba strateg lavozimiga saylangan Perikl hukmronligi davrida Afina eng qudratli davlatga aylandi va mamlakatda demokratiya ravnaq topdi. Bu davr shuning uchun ham «Perikl asri» deb atalgan. Ajoyib yunon yozuvchilari, olimlari va rassomlari Periklning do'stlari bo'lishgan.

Perikl tarixchi Gerodot, haykaltarosh Fidiy bilan do'st tutingan edi. Perikl Xalq majlisi dagi lavozimlarga ish haqi to'lashni joriy qildi. Perikl hukmronligi

davrida Afi nada katta qurilish ishlari amalga oshirildi. U Akropolda qurilganmashhur inshoot Parfenon – iloha Afi na ibodatxonasining tashabbuskori bo‘lgan. Periklning faoliyati badavlat shaharliklarga yoqmasdi. U zodagonlarning hamlalarini qaytarib turgan. Perikl vafot etganidan keyin u joriy etgan ko‘pgina qonunlar bekor qilingan.

3. “Koalitsiya” atamasiga izoh bering.

Koalitsiya (lotincha — birlashgan) — bir yoki bir qancha davlatlarga qarshi birlashib harakat qilish uchun ikki yoki undan ko‘p davatlarning tuzgan vaqtinchalik harbiy-siyosiy ittifoqi.

30-BILET

1. Kaspiyorti viloyati haqida ma’lumot bering.

Kaspiyorti viloyati Turkmaniston hududiga kiradi. 1869–1885 yillarda Rossiya tomonidan bosib olinadi (Kaspiyorti viloyati). 1881-yilda Kaspiyorti viloyati (markazi—Ashxobodshahri) tashkil qilingan. 1885-yilda Kaspiyorti temiryo‘lining qurilishi va 1887-yil oxirlarida Amudaryo flotiliyasining ta’sis etilishi Rossiyaga qaramlikni yanada kuchaytirdi. Awallari savdo-sotiq, asosan, quruqlikdagi karvon yo‘llari orqali olibborilgan bo‘lsa, endilikda yuklarning katta qismi temiryo‘l orqali va paroxodlar bilan Amudaryoning yuqori oqimi bo‘ylab tashiladigan bo‘ldi. Bu kabi yangiliklar Rossiya imperiyasi foydasiga xizmat qilib, unga mustamlaka bo‘lgan davlatning qoloqligiga, qolaversa, hunarmandchilik ishlabchiqarishi bir qator tarmoqlarining inqiroziga olib kelardi.

2. Makedoniyalik Aleksandrning harbiy yurishlari haqida ayting.

Aleksandr miloddan avvalgi 336-yilda Makedoniyapodshosi bo‘ladi. Shu yili u20 yoshga to‘lgan edi. Makedoniyalik Aleksandr g‘ayrioddiy kuch-g‘ayratva jasurlik sohibi bo‘lgan. Safdoshlari vaqo‘shinlari unga nihoyatda sadoqatli edi. Mil. avv. 334-yilda u Sharqqa yurishboshladi, bu yurish 10 yil davom etdi. Anashu yurish davomida u Kichik Osiyo, Suriya, Misr, Eron va Hindistonda katta-katta hududlarni bosiboladi. Makedoniyalik Aleksandr ulkan hududda o‘z hukmronliginimustahkamlash maqsadida bosib olinganshaharlarga yunonlarni joylashtirdi.

Mil. avv. 330-yilda Makedoniyalik Aleksandr Qadimgi Fors davlatining Ahamoniylar sulolasidan bo‘lgan oxirgi shoh Doro IIIning qo‘shinlarini tor-mor keltirdi. U Hindistonga yurish qilishdan oldin qo‘shinlariningorqa tomonini xavfsizlantirish maqsadida Amudar yoning narigi tomonida yashovchielatlarni bo‘ysundirishga qaror qildi. Birinchi bo‘lib uning yo‘lini to‘sgan shahar Baqtriya poytaxti Baqtra (Zariasp) bo‘ldi. Bu vaqtida ahamoniylar sulolasining vakili Bess Baqtrianing satrapi bo‘lgan. U Baqtrashahrini dushmanga qoldirib,

Telegram: @maktabimuz Admin: @shaxbozbekadmin +998900112078

Amudaryoningnarigi tarafî ga qochib ketadi. Makedoniyalik Aleksandr o‘z ustozi, qadimgi yunon faylasufi Aristotelning Amudaryodan ikki podsho— Kir II va Doro I kechib o‘tgani, ikkalasi hammag‘lubiyatga uchragani, shu bois u yurishgayaxshi tayyorgarlik ko‘rishi lozimligi to‘g‘risidagi maslahatini yodda tutar edi.

3. “Rabot” atamasiga izoh bering.

Rabot-safardagi yo’lovchilar to’xtab o’tish joyi.